

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA AVUSTRALYA'DA GAZİLERE YÖNELİK UYGULANAN ASKER İSKÂN PROGRAMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE MILITARY SETTLEMENT PROGRAM APPLIED TO VETERANS IN AUSTRALIA DURING AND AFTER THE FIRST WORLD WAR

Orhan ÖZCAN*

Geliş Tarihi/Received:06.05.2020

Kabul Tarihi/Accepted:01.06.2020

ÖZCAN, Orhan, (2020), "Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Avustralya'da Gazilere Yönelik Uygulanan Asker İskân Programı Üzerine Bir Değerlendirme", Belgî Dergisi, C.2, S.20, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2020/II, ss. 2735-2758.

Öz

Birinci Dünya Savaşı öncesi politik, askeri ve ekonomik gelişmeler, özellikle Avrupa merkezli olmak üzere küresel ölçekte bir cepheleşmeye neden olmuştur. İktisadi açıdan sağlamlaştırılmış emperyalist duygular, politik açıdan şiddetin yoğunluğunu artırmıştır. Küresel çapta kutuplaşan dünya, bilhassa "kaba gücün" aracı olarak gördüğü savaş harcamalarını artırırken, diğer yandan da sivil şahıslar hızla askerleştirilmiştir. Askerleştirilmiş kitleler, Birinci Dünya Savaşı'nda cephelere ayrılan, bloklaşan ulus devletler ya da imparatorluklar tarafından mevzilere gönderilerek aslında, zihinsel ve bedensel büyük bir seferberliğin yolu açılmıştır. Kin, nefret, tehdit ediliyor olma hissiyatlarıyla doğrudan ilintili olan bu durum, tehdit edilme hissiyatının ortaya çıkardığı ötekileştirmeyi derinleştirirken, devletler korunma/koruma hissiyatıyla ittifaklar birlikteliğine sürüklenmiştir. Birinci Dünya Savaşı arifesinde şiddetli İngiliz propagandasının etkisiyle Avustralya, Almanya tarafından işgal edileceği paranoyasına kapılmıştır. Almanya tarafından tehdit ediliyor olma hissiyatı nedeniyle Avustralya, Büyük Britanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. Avustralya askeri; Çanakkale, Batı Cephesi, Filistin, Mısır gibi Birinci Dünya Savaşı'nın önemli cephelerinde görev almıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda 416.809 Avustralya askeri seferber edilmiş, savaş bittiğinde 60.000'den fazla Avustralya askeri ölmüş, 156.000 civarında Avustralya askeri ya yaralanmış ya da esir alınmıştır. Dört yıl süren dünya savaşının getirdiği en büyük felaket, büyük insan kayıpları olmuştur. Diğer pek çok devlet için geçerli olan büyük felaket, Avustralya için de ekonomik, politik ve toplumsal sorunları peşi sıra getirmiştir. Bu problemlere çözüm getirmek amacıyla Avustralya'da Birinci Dünya Savaşı esnasında başlatılan ve "asker iskân programı" adıyla anılan uygulama yürürlüğe konmuştur. Avustralya asker iskân programı; Avustralya Federal Hükümeti ve eyalet hükümetlerinin koordinesinde, iş birliğine dayalı, kurumsal hiyerarşik altyapısı kanunlarla düzenlenmiş, belirli bir grubu ilgilendiren, kırsalda tarım/hayvancılığa yönelik, devlet arazisi ve tarım aletlerinin düşük ücretli gazilere satılması ya da kiralanması yöntemiyle, özel toprak mülkiyeti edinimini kolaylaştıran, toplumun refahı ve huzurunu amaçlayan bir iskân uygulaması olarak tanımlanabilir. Avustralya, savaştan kaynaklı tarımsal-ekonomik faaliyetlerin aksamasını telafi etmek ve ülkedeki siyasi-toplumsal huzursuzluğu yatıştırmak amacıyla, terhis olan askerler ve yakınlarını tarımsal kalkınma projesi kapsamında yerleştirerek programı uygulamıştır. Avustralya, iki büyük savaş sonrası dönemde tarımsal kalkınma modeli temel alınarak uyguladığı programı, işsizliğe çözüm üretmek ve toplumsal huzursuzluğu yatıştırmak amacıyla uygulamaya koymuştur. Bunun yanı sıra Birinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanan ve savaş sonrası Orta-Doğu Avrupa'da ve Kanada'da uygulanan programlar, Avustralya asker iskânı uygulamasıyla karşılaştırılmıştır. Kanada'nın da Avustralya örneğinde olduğu üzere hem eski bir İngiliz kolonisi olması hem de Avustralya gibi Birinci Dünya Savaşı'na Büyük Britanya'yla birlikte katılmış olması ve Birinci Dünya Savaşı sonrası asker iskânı

* Dr. E-Posta: dorukefeorhan@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-0398-7184>).

politikasını hem Avustralya'nın hem de Kanada'nın aynı dönemde uygulamış olması, Avustralya-Kanada uygulamalarının karşılaştırılmasında esas nedenlerden birisidir. Bununla birlikte, Birinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını henüz kazanmış Orta ve Doğu Avrupa devletlerinde uygulanan tarımsal kalkınma programlarının incelemesi yapılarak, genel çerçevede aynı döneme tekabül eden, toprak ve iskân politikalarının karşılaştırılması yapılmıştır. Böylece, Birinci Dünya Savaşı sonrası Yeşil Devrim olarak nitelendirilen ve popüler olan toprak politikalarıyla benzeşen ve ayrılan yönlerinin tespiti amaçlanmıştır. Bu çalışma kapsamında, Avustralya'da programın uygulamada kaldığı süreçte (1916-1961), gazi askerlere toprak dağıtılması ve malî yardımla desteklenen asker iskânı programı incelenmiştir. Ayrıca çalışmada Avustralya iskân programının; iç siyaset malzemesi yapılarak siyasi elitler tarafından politize edildiği, federal ve eyalet hükümetleri arasında eşgüdüm eksikliği neticesinde iskân edilen gazi ve ailelerinin araziyi terk ettiği, çevresel büyük felaketlere neden olduğu gerekçeleriyle programın başarısız olduğu eleştirilerine de yer verilmiştir. Söz konusu program kapsamında; terhis olmuş askerlerin iskânı, programın hedefi, tarihsel süreci, siyasi, ekonomik ve toplumsal boyutları derinlemesine araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Birinci Dünya Savaşı, Avustralya, Terhis Olan Askerler, Asker İskânı.*

Abstract

Political, military and economic developments before the First World War caused a global front, especially in Europe. Economicly consolidated imperialist emotions have increased the intensity of violence politically. While the globally polarized world has increased the war spending, which it considers as a tool of "brute force", civilian people have been rapidly militarized. Militarized masses were sent to the trenches by the formed blocks nation states or empires, which were divided into fronts during World War I, and opened the way to a great mental and physical mobilization. While this situation, which is directly related to hatred, venomous, feelings of being threatened, deepens the alienation caused by the feeling of being threatened, the states have been dragged the alliance together with the feeling of protection / preservation. Under the influence of violent British propaganda on the eve of World War I, Australia was caught in paranoia, which would be occupied by Germany. Due to the feeling of being threatened by Germany, Australia participated in World War I alongside Great Britain. Australian soldiers served on important fronts of World War I such as Çanakkale, Western Front, Palestine, Egypt. In World War I, 416.809 Australian soldiers were mobilized, more than 60.000 Australian soldiers died and around 156.000 Australian soldiers were wounded or captured when the war ended. The biggest disaster in the four-year world war has been major human losses. The major disaster, which is as applicable for many other states, has subsequently brought economic, political and social problems to Australia, too. In order to solve these problems, the practice launched in Australia during the First World War and called the "soldier settlement scheme" has been put into effect. The Australian returned soldiers settlement scheme is coordinated by the Australian Federal and state governments, collusive, institutional hierarchical infrastructure regulated by law, facilitating involved private land ownership by selling or leasing crown/closer land and agricultural equipment to low-wage veterans for rural/agricultural livestock. It can be defined as a resettlement application that aim at the welfare and peace of the society. In order to compensate for the disruption of the war-related agro-economic activities and to calm the political-social unrest in the country, Australia implemented the program by placing the discharged soldiers and their relatives as part of the agricultural development project. Australia has implemented its program based on the agricultural development model in the two post-war periods in order to find solutions to unemployment and increase employment. The fact that Canada was an old British colony, participated in World War I with Australia together with United Kingdom, and implemented a soldier settlement similar to Australia after the same period is the main factor in the comparison of Australia and Canada within the scope of the study. In addition, by examining the agricultural development programs implemented in the Central and Eastern European states that have gained their independence after World War I, a comparison of land and settlement policies corresponding to the same period is made in the general framework. Thus, it is aimed to identify aspects that resemble and diverge from popular land policies, which are described as the Green Revolution after World War I. The aim of this study is to investigate soldier settlement scheme in practice periods in Australia (1916-1961) veterans selling/leasing Crown lands and financial support. On the other hand, Australia soldier settlement schemes have been placed the critics is cracked up as to be program's failure, which is politicized held internal politics materials by politic elitists, due to lack of coordination between Commonwealth and state governments, abandoned the land by veterans and their family, on account of the fact that leading to huge environmental

Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Avustralya’da Gazilere Yönelik Uygulanan Asker İskân Programı Üzerine Bir Değerlendirme

disasters. The scope of this study was limited in terms of returned soldiers settlement, program’s objectives, historical process, politic, fiscal and social dimensions.

Keywords: *The First World War, Australia, Discharged Soldiers, Soldiers Settlement.*

Giriş

Avustralya’da gazi ve aileleri için uygulamaya konan asker iskânı programının belirlenmesine ve araştırılmasına yönlendiren temel sav, Avustralya’nın Birinci Dünya Savaşı sonrasında gazilerin iskân ve istihdamına çözüm arayışında gösterilmiş olan olağanüstü çaba olmuştur. Avustralya’da uygulanmış asker iskân politikasının, Kanada ve Orta-Doğu Avrupa’da da uygulanan toprak politikalarıyla benzeşen-ayrılan yönlerinin tespit edilmesi ve karşılaştırılabilir olması çalışma konusunun belirlenmesi için yönlendiren diğer bir husus olmuştur. Diğer taraftan Birinci Dünya Savaşı sonrası Avustralya asker iskânı programı örneğine benzer biçimde Kanada’da uygulanmış tarım modelli asker iskânı, Avustralya-Kanada çerçevesinde toplumsal ve siyasi açıdan karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Avustralya’nın 1916-1961 yılları arasındaki dönemde asker iskânı programının tarihsel sürecini; sosyolojik, siyasi ve ekonomik boyutlarıyla, tarihi kayıtlar ışığında eleştirel açıdan ele almaktır. Aynı zamanda Avustralya eyaletlerinde toprak mülkiyetini etkileyen temel bir öğe olarak arazi üzerinde, iskân faaliyetinin ortaya çıkma koşullarını sağlayan tarihsel süreci incelemektir. Bunun yanı sıra programın, Avustralya’da siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan yapısal değişimlere, farklılaşmalara neden olup olmadığı, başarılı olup/olmadığı araştırma çerçevesinde sorgulanmıştır. Bununla birlikte, savaş sonrası asker iskânı ve toprak uygulamaları konusu hakkında sosyal bilimler alanında yeterince çalışma yapılmış olmasının yanı sıra Türkiye’deki akademik literatürde Avustralya özelinde savaş sonrası asker iskânı hakkında, tarihsel açıdan bir çalışma yapılmamış olması, bu çalışmanın araştırılmasında temel motivasyon olmuştur. Bu nedenle çalışmanın amacı ve literatüre katkısı, Türkiye ve Avustralya akademik literatüründe karşılaştırılabilir yeni çalışmalara örnek olabileceği ve bu alandaki boşluğu dolduracağı değerlendirilmektedir.

Dört bölümden oluşan bu çalışmada, kronolojik önceliğe dikkat edilmiş ve programın tarihsel süreç içinde amacı, genel çerçevesi ve özel uygulamaları ele alınmıştır. İlk bölümde, Avustralya’nın Birinci Dünya Savaşı’na Büyük Britanya’yla birlikte katılması ve savaşın sonuçları ele alınmıştır. İkinci bölümde, XIX. yy.da Büyük Britanya Kolonileri’nde asker iskân uygulamaları incelenmiştir. Üçüncü bölümde, terhis olan gazilere toprak ve zirai gereçlerin düşük ücretli verilmesiyle uygulanan programın, Avustralya’da iskân ve istihdam temelinde amaçları analiz edilirken, Kanada’yla benzer ve ayrılan yönleri toplumsal ve politik yönden kıyaslanmıştır. Son bölümde ise Birinci Dünya Savaşı sonrası yeni bağımsızlığını ilan etmiş Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle tarımsal kalkınma uygulamaları karşılaştırılmıştır.

A. AVUSTRALYA’NIN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KATILMASI VE SONUÇLARI

Avustralya, merkez-batı Avrupa’nın gittikçe kutuplaşan dünyasında, Büyük Britanya’nın koruma şemsiyesi altında yerini almıştır. Aslında Avustralya için bu durum, askerî bakımdan mevcut coğrafi konumunda, korunma ihtiyacının bir sonucu olarak gelişmiştir. Birliğini geç tamamlayan Almanya’nın saldırgan politikası ve Asya-Pasifik’te sömürge elde etmek amacının bir neticesi olarak, Yeni Gine’yi 1884 yılında işgal etmesi hem Büyük Britanya’yı

hem de Avustralya'yı rahatsız etmiştir. Nihayetinde merkez emperyalist devletlerin doruk noktasına ulaşan çekişmeleri ve kurumsallaşmış militarizmin yaygın hale gelmesi, diplomatik dili susturmuştur. Bu durum devletlerin hızla keskinleşen siyasi ve ekonomik çıkarlarını, doğal olarak menfaatleri nispetinde kesişen ittifakları ortaya çıkarmıştır.

Büyük Britanya ve Almanya 4 Ağustos 1914'de birbirlerine savaş ilan ettiği zaman, Britanya'nın eski bir kolonisi olan Avustralya da Büyük Britanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. 1914'de hem Avustralya'nın Başbakanı *Joseph Cook* hem de muhalefet partisi başkanı *Andrew Fisher*'in taahhütleriyle, Avustralya savaş süresince Britanya'ya tam destek vermeyi sürdürmüştür. Bunun üzerine Avustralya, Büyük Britanya'nın desteğiyle, ilk önemli askerî harekâtını 11 Eylül 1914'de, kendisine tehlike olarak gördüğü Yeni Gine'ye donanma çıkarması olarak yapmıştır. Askerî harekât; ilk önce Avustralya donanmasının Yeni Gine'nin *Rabaul* şehrine çıkarma yapmasını başlamış, sonra *Avustralya Deniz ve Askerî Sefer Kuvvetleri* (ANMEF)¹ 17 Eylül 1914'de Yeni Gine'nin Alman işgali altında olan *Toma* şehrini ele geçirmiş ve 9 Kasım 1914'de komşu *Bismarck Takımadalarını* ele geçirmesiyle son bulmuştur. Böylece Avustralya, Büyük Britanya himayesinde Almanya'ya karşı Büyük Savaş'ın ilk askerî harekâtını yapmıştır. Avustralya biraz daha ileri bir harekâtle, *Avustralya Kraliyet Donanması* (Royal Australian Navy) komutasında *HMAS Sydney* adlı kruvazörüyle, Almanya'ya ait *Emden* isimli kruvazörü 9 Aralık 1914'de batırmıştır². Asya- Pasifik'te bunlar yaşanırken Avrupa'da savaş tüm hızıyla kanlı biçimde devam ediyordu. Büyük Britanya, Avustralya'ya karşı sözünü tutmuş, sıra Avustralya'nın İngiltere'ye asker verme sözünü yerine getirmeye gelmişti.

Bundan sonra Mısır cephesinde Büyük Britanya emir komutasında askerî eğitim alan Avustralya ve Yeni Zelanda askerlerinin oluşturdukları Anzak kolordusuyla (Anzac-Australian and New Zealand Army Corps) İngiltere'nin Akdeniz Sefer Kuvvetlerinin (Mediterranean Expeditionary Force) bir parçası oldu. *Avustralya İmparatorluk Kuvvetleri* (AIF)³, Yeni Zelanda, Büyük Britanya ve Fransız askerlerinden oluşan müttefik kuvvetleri 25 Nisan 1915'de Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yer alan Gelibolu Yarımadası'na çıkarma yapmıştır. Çıkarma çok kanlı çarpışmalara sahne olmuş, savaşın sonunda Avustralya askerî kayıpları tahmin edilenden çok olmuştur⁴. Askerî harekât, müttefik askerlerinin 9 Ocak 1916'da yarımadaı boşaltmasıyla başarısız biçimde sonuçlanmıştır. Ortadoğu harekâtları kapsamında Avustralya askerleri, 1916'da müttefik kuvvetlerle birlikte Süveyş Kanalı Savunması ve Sina Çölü'nün tekrar alınmasına katılmıştır. Müttefik yıllarda Avustralya ve müttefik askerler, Filistin'e ilerleyerek Gazze ve Kudüs'ü alarak, 1918'e kadar Lübnan ve Suriye'yi ele geçirmişlerdir. Savaşın sonucunda beş milyondan daha az nüfusuyla Avustralya; Büyük Savaş öncesi 416.809 askeri, savaş için seferber etmiş, savaş sonrasında 60.000'den fazla Avustralya askeri ölmüş, 156.000 civarında Avustralya askeri ya yaralanmış ya da esir alınmıştır⁵. Avustralya askerleri, 1916-1917 yılları arasında Avrupa kıtasında yer alan *Batı Cephesi'*nde ise ağır kayıplar vermiş, Kasım 1918'de Almanya'nın teslim olmasıyla Avustralya askeri yurda dönmüştür.

1 Australian Naval and Military Expeditionary Force (ANMEF).<https://www.awm.gov.au/articles/arwar/first-world-war> (Erişim Tarihi:11.01.2018).

2 <https://www.awm.gov.au/articles/arwar/first-world-war> (Erişim Tarihi:11.01.2018).

3 <https://www.awm.gov.au/articles/arwar/first-world-war> (Erişim Tarihi:11.01.2018).

4 Avustralyalı askerin Çanakkale Cephesi'nde toplam kayıp sayısı, 8709 asker kişi olarak ifade edilmiştir. <https://www.awm.gov.au/articles/encyclopedia/gallipoli/fatalities> (Erişim Tarihi:11.01.2018).

5 <https://www.awm.gov.au/articles/arwar/first-world-war> (Erişim Tarihi:11.01.2018), Glenys Allison, "From Bullets to Pullets: Bankstown Soldier Settlement", *Journal of the Royal Australian Historical*, 2009, s.145.

Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Avustralya’da Gazilere Yönelik Uygulanan Asker İskân Programı Üzerine Bir Değerlendirme

Birinci Dünya Savaşı’nın askeri, ekonomik, siyasi sonuçları, savaş sürecinde yaşanan gelişmelerden daha yıkıcı olmuştur. Savaş sonrasında devletlerin toplumsal sorunları, ekonomik problemlerle iç içe geçerek artçı dalgalar halinde toplumu tüketen canavarlara dönüşmüştür. Maddi yönden yok edici savaşın sonuçlarıyla birlikte ağır savaş tazminatları, yaşanan genel seyirdeki enflasyonu, yüksek enflasyon düzeyine getirmiştir. Ekonomik darboğaz, nakit krizi ve kitlesel işsizlik; ekonomik ve toplumsal huzursuzluğu ortaya çıkarırken, ülkelerin kırılğan politik sistemlerini zayıflatmıştır. Birbirine eklemli sistem, küresel krizleri ortaya çıkarırken siyasi, ekonomik ve toplumsal istikrarsızlığı beslemiştir. Ancak tüm bu ekonomik istikrarsızlık ve toplumsal huzursuzluğa karşı Avustralya, bir sosyal devlet anlayışı olarak tarımsal kalkınma ve işsizlikle mücadele programlarını uygulamaya geçirmeyi çalışmıştır. Dört yıl süren savaş sonrasında Avustralya, savaştan dönen askerleri kahraman olarak karşılamış ve terhis olan askerleri sivil hayata uyum sağlamalarını kolaylaştırmak için bazı ödüllendirmelerde bulunmuşlardır.

B. XIX. YY BÜYÜK BRİTANYA KOLONİLERİNDE ASKER İSKÂN PROGRAMLARI

Görevini tamamlayan askerlere savaş sonrası arazi verilmesi uygulaması Avrupa’da Roma İmparatorluğu dönemine kadar götürülebilir. İmparatorluklarda güvenlik temel prensiptir, bu nedenle garnizonlarda askerlik misyonunu tamamlayanlara, koloninin güvenliğini sağlamak amacıyla sınırlara ve çiftliklere terhis olmuş askerler iskân edilirdi. Eski askerler, disiplinli ve askeri eğitim almış olmaları nedeniyle sınır güvenliği o garnizonlarda asker kökenli kişiler tarafından sağlanırdı. Roma İmparatorluğu’nda *Kraliyet iskânı* olarak isimlendirilen kolonizasyon metodu; yeni alınmış toprakların iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve sivil halkın ekonomik refahını artırıcı tedbirleri içeren bir uygulama olarak uygulanmıştır. İyi eğitilmiş, disiplinli ve savaşta yararlılık göstermiş kişilere verilen topraklar bir ödül mahiyetinde olup, yeni alınmış sınır topraklarının korunması amacına hizmet etmişti. Dolayısıyla sınır garnizonlarında, sınır topraklarını savaşta yararlılık göstermiş eski asker kökenli milis kuvvetler korurdu⁶.-

Tarihsel süreçte savaştan dönen askere toprak verilmesi, kiralınması veya askerlerin iskân edilmesi yöntemi, Britanya kolonilerinde XIX. yy.da savaş sonrası sıkça başvurulan bir usül olarak karşımıza çıkmaktadır. İskân uygulamalarının başarısızlığına rağmen *asker iskân programı*; aslında Fransa ve Büyük Britanya arasında Yedi Yıl Savaşları’ndan (1756-1763) itibaren Britanya’nın tercih ettiği bir yerleşim metodu olmuştur. Bilhassa Kuzey Amerika’da yer alan İngiliz kolonilerinde, 1756-1856 yılları arasında her büyük savaştan sonra başarılı yönetimler tarafından yürürlüğe konmuş bir program olarak karşımıza çıkmaktadır⁷. Büyük Britanya’nın bu programı uygulamaya koymasının pek çok amaca hizmet ettiği söylenebilir. İlk olarak Britanya, Kuzey Amerika’da koloni tipi yayılmacılığını devam ettirmek ve seyrek nüfuslu yerleri nüfuslandırma amacıyla asker iskân programına başvurmuştur. Diğer yandan Büyük Britanya, stratejik öneme sahip bölgelerin elde tutulmasını sağlamak amacıyla bu programlara işlevsellik kazandırmıştır. Keşfedilmiş ya da işgal edilmiş toprakların sürekliliği açısından önemli olan bu program, kritik arazilerin elde tutulması ve emperyalist yayılmacılığın devamı noktasında önemli bir uygulama olarak bir süre devam etmiştir.

Bununla birlikte Büyük Britanya’nın askerî kolonilerinde “askerlere toprak verilmesi uygulaması”, 1860’larda askerî reform ve malî sınırlamalar dolayısıyla terk edilmeye

6 E.K.Fedorowich, “Foredoomed to Failure; The Resettlement of Ex-Servicemen in the Dominions 1914-1930”, The University of London, Thesis Doctor of Philosophy, London, 1990, s.4.

7 Bruce Scates, Melanie Oppenheimer, The Last Battle: Soldier Settlement in Australia 1916-1939, Cambridge University Press, 2016, s.3. Fedorowich, a.g.t., s.4-35.

başlanmıştır. Ancak bu uygulama, Büyük Britanya tarafından Kanada’da 1867’den sonra da uygulanmaya devam etmiştir. *Fenian İsyanı* (1866-1867)⁸, *Kızıl Nehir İsyanı* (1870), *Kuzey- Batı İsyanı* (1885) ve *Güney Afrika Savaşı*’ndan (1899-1902) sonra askeri hizmet sonrası gazilere, ödül mahiyetinde ücretsiz toprak programı uygulanmıştır. Diğer yandan 1914’den sonra Kanada’da askerî kolonizasyon döneminden kalma uygulama “Asker İskânı Programı” adıyla, Kanada siyasi elitleri tarafından sıkı bir biçimde yeniden uygulanmıştır. Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Büyük Britanya Dominyonu olan Kanada’da savaş sonrası terhis edilmiş askerin, kırsal da iskân edilmesi beklenen siyasi ve ekonomik bir gelişme olarak görülmüştür. Bununla birlikte asker iskân programı; Britanya, Kanada, Yeni Zelanda, Güney Afrika ve ABD’de Birinci Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında yürütülmüş önemli bir iskân programı olarak uygulanmıştır⁹. Avustralya’da iskân politikaları incelenirken, Büyük Britanya’nın kolonilerinde uyguladığı politikalarıyla çok yakın benzerlikler taşır. Dolayısıyla Avustralya iskân programının araştırılmasında İngiltere kolonilerinde asker iskân ekolünün incelemede yer alması, Avustralya’nın asker iskân politikalarının kökeni konusunda da ipucu vermektedir.

C. TERHİS OLMUŞ GAZİLERE YÖNELİK UYGULAMALAR: AVUSTRALYA KIRSALINDA İSKÂN VE İSTİHDAM

Büyük Britanya Dominyonu olan Avustralya’da programın uygulanışı diğerlerinden biraz farklı tezahür etmiştir. XIX. yy.ın başında Büyük Britanya tarafından bağımsızlığı tanınan ve bağımsızlığının sonrası Avustralya’ya bağlanma kararı alan Tazmanya’da, asker iskân politikası uygulanmıştır. Hâlbuki Kıta Avustralya’sında savaştan dönen askerlere, ödül amacıyla toprak verilmesi Tazmanya’nın aksine daha önce kıta Avustralya’sında uygulanmış bir yöntem değildir. Bu noktada program değerlendirildiğinde; İngiliz kolonileri içerisinde kıta Avustralya’sı, geleneksel koloni iskân geleneğine sahipti. 1901’de bağımsızlığını ilan etmeden önce Avustralya Kitası’nda yer alan kolonyal hükümetler, kırsal nüfusu ve tarımsal ürünleri artırmak amacıyla *yakın iskân* “Closer Settlement”¹⁰ adını verdikleri, tipik koloni yerleşim programları uyguluyorlardı. Tüm Britanya kökenli göçmenleri, Avustralya topraklarında iskân etme amacını taşıyan klasik bir koloni yerleşimiydi. Avustralya’da eyaletlerin 1901’de federal yapıya geçmesiyle iskân politikası, merkezi olarak uygulamaya devam etmiştir¹¹.

8 *Fenianlar*, İrlanda’dan Birleşik Devletlere göçmüş, İrlanda vatanseverliğini savunan gizli örgüt mensuplarına verilen isimdir. Amerikan İç Savaşı’nda yer almış İrlanda’nın bağımsızlığını savunan örgüt taraftarları, 1866’da Kanada İngiliz Kolonisinde Büyük Britanya’ya karşı bağımsızlık mücadelesi amacıyla ortaya çıkan isyana Fenian İsyanı adı verilmiştir. “Fenian Raids” <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/fenian-raids-editorial> (Erişim Tarihi:26.10.2018).

9 Scates, Oppenheimer; *a.g.e.*, s.3. Avustralya, Yeni Zelanda, G.Afrika, Kanada, A.B.D. devletlerine ek olarak Kenya ve Hindistan’da da asker yerleşim programları uygulandığına dair Bkz. Fedorowich, a.g.t.,s.2. Fiji ve Papua Yeni Gine’de de Büyük Britanya kolonisi olarak asker iskân programı uygulanmıştır. Bkz. Murray David Johnson, “Honour Denied: A Study Soldier Settlement in Queensland 1916-1929”, The University of Queensland, Thesis Doctor of Philosophy, Melbourne, 2002, s.4.

10 Closer Settlement (Yakın İskân); verimli tarım toplulukları kurmak amacıyla, büyük kırsal toprakların yerleşime açılması için küçük arazilere bölerek tasarlanmış bir hükümet politikasıdır. Bu yönde çıkarılan yasalara “Closer Settlement Acts” denmiştir. 1890’da Avustralya’da kuraklıktan kaynaklanan tarımsal ve ekonomik buhran sonrasında ilk olarak Victoria Eyaleti’nde 1904’de yasalaştırılmıştır. 1890’ların ekonomik bunalımından kaynaklanan sosyal sorunlara bir cevap niteliğindedir. Victoria Hükümeti, büyük arazi sahiplerinden özel mülklerini satın alarak, küçük parçalar halinde çiftçilere satılması esasına dayanmaktadır. Victoria Eyaleti Başkanı Thomas Bent tarafından geliştirilen yöntem, “fakir insanlar için zengin topraklar” sloganını kullanmıştır. “The Closer Settlement Act 1904” <http://wyndhamhistory.net.au/items/show/1255> (Erişim Tarihi: 14.10.2018).

11 Kent Fedorowich; “Ex-Services and the Politics of Soldiers Settlement in Canada and Australia (1915-1925)”,*War&Society*, 20:1, s.s.50-59, <http://dx.doi.org/10.1179/072924702791201917>

Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Avustralya’da Gazilere Yönelik Uygulanan Asker İskân Programı Üzerine Bir Değerlendirme

Birinci Dünya Savaşı içerisinde Avustralya’da denizaşırı savaşta bulunmuş ve geri dönmüş gazilere yardım etmek amacıyla, ilk defa 1915 yılında *Güney Avustralya* eyaletinde yasalaşan program, “asker iskân programı” ismiyle nitelendirilmiştir. Avustralya’nın Melbourne şehrinde Şubat 1916’da *Federal Parlamento Savaş Komitesi* tarafından hazırlanan raporla, tüm Avustralya eyaletlerinde de uygulamaya konmuştur. Rapor; federal hükümet ve eyalet hükümetleri iş birliğine dayalı olarak kamu arazisinin (*Kraliyet Arazisi-Crown Land*)¹² savaş kapsamında seferber edilmiş, terhis olmuş gazilere satılması ve kiralanması sürecini içermektedir¹³. Ancak bu tanımlamanın dışında Avustralya’da asker iskân programı denildiğinde, iki dünya savaşı arasında Commonwealth Hükümeti desteğinde, eyalet hükümetleri tarafından uygulanan, terhis olmuş askerleri ve ailelerinin Avustralya kamu topraklarını kiralama veya satın alma yöntemiyle iskân edilmesini ifade eden genel bir terim anlaşılmaktadır¹⁴. İlk olarak, Yeni Güney Galler Eyalet Hükümeti tarafından 1916 yılında çıkarılan *geri dönen asker yerleşimi* (Returned Soldiers Settlement Act-1916) kanunuyla yasalaşmıştır¹⁵. Program, ülke çapında 9 milyon hektarlık bir arazide 23.000 civarında çiftlik kurulmasını öngörmektedir¹⁶. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avustralya’da denizaşırı askeri göreve giden 300.000 civarında asker, ülkesine geri dönmüş ve Avustralya’ya geri dönen 300.000 askerin 40.000’i¹⁷, Commonwealth eyaletlerinin tümünde *asker yerleşim programı* (Soldier Settlement Scheme) kapsamında, kendilerine verilen topraklarda çiftçilik yapmaya yönlendirilmiştir. *Geri Dönen Askerlerin İskânı Kanunu-1916* (Returned Soldiers Settlement Act, 1916)¹⁸, kraliyet ve yakın yerleşim toprakları üzerinde *geri dönen asker iskânı programı* kapsamında yerleşime izin vermiştir. Commonwealth Hükümeti, arazinin satın alınması üzerine parasal destek sağlarken, eyalet yönetimi planın yönetilmesinden ve işletilmesinden sorumlu tutulmuştur¹⁹. Programın yürütülebilmesi için Ağustos 1915’de kurulan *Federal Parlamento Savaş Komitesi* (Federal Parliamentary War Committee), temel yönetim organı olarak belirlenmiş ve kurumun görevi; gazi askerlere iş bulma, iskân ve rehabilitasyondan sorumlu olmuştur.

12 Crown Land; kelime anlamı olarak kraliyet toprağı, arazisi anlamına gelmekle birlikte, Büyük Britanya’da kraliyete ait toprağı tanımlamakladır. Eski bir Britanya kolonisi olan Avustralya’da ise milli park ve orman gibi özel bir özelliğı olmayan federal hükümet ya da eyaletlerin kamuya ait toprağına denmektedir. https://pi.nsw.gov.au/land_ownership/crown_land(Erişim Tarihi:10.10.2019) <https://www.britannica.com/topic/crown-land> (Erişim Tarihi:10.10.2019). Avrupalı yerleşimciler 1788’de Avustralya’ya yerleşim başlattıklarında İngilizler tarafından görevlendirilen Vali Philip, Britanya Hükümeti adına Avustralya topraklarının mülkiyetinin sahibi olduğunu ilan etmiştir. Tüm topraklara kraliyet adına el konulmasıyla, Crown Land ismi ortaya çıkmıştır. https://pi.nsw.gov.au/land_ownership/crown_land (Erişim Tarihi:10.10.2019).

13 “From Gallipoli to Australian Farms: Soldier Settler Success and Failure and Contribution to the Future of Agriculture”,<http://www.abc.net.au/news/rural/2015-04-23/remembering-soldier-settlers-a-windowtoagricultural-past/6408988> (Erişim Tarihi:11.10.2018). Fedorowich; *a.g.t.*,s.246.

14 “Soldier Settlement Scheme”, <http://anzacentenary.sa.gov.au/story/soldier-settlement-scheme> (Erişim Tarihi: 14.10.2018).

15 <http://guides.sl.nsw.gov.au/c.php?g=671848&p=4728733> (Erişim Tarihi: 25.10.2018). Kanada’da *Asker İskân Yasası* (Soldier Settlement Act of 1917), 1917 yılında uygulanmaya konmuş, 1917-1919 yılları arasında sadece 2000 erkek programdan faydalanmış, başarısız olan program tam olarak büyük bir hayal kırıklığı olmuştur. Programın başarısızlığının temel sebebi; arazilerin ekilebilir uygunlukta olmaması (ormanlık, bataklık, verimsiz ve kurak topraklar olması), tren yoluna uzak olması, yeterli mali desteğın sağlanmaması (tarımsal araç, çiftlik malzemesi, faiz oranları) ve toprak spekülâtorlerinin olması olarak gösterilebilir. 1919 Mayıs ayında çıkan yeni yasadın 1923 yılında 30.604 asker yerleşimci faydalansa da 1923 yılı sonunda beşte biri verilen toprakları terk etti. Fedorowich; *a.g.e.*, s.60-61.

16 “From Gallipoli...”, <http://www.abc.net.au/news/rural/2015-04-23/remembering-soldier-settlers-a-window-toagricultural-past/6408988> (Erişim Tarihi:11.10.2018).

17 Program kapsamında 37.000 asker toprağı kavuşmuştur. <https://www.archives.sa.gov.au/content/soldier-settlement-0> (Erişim Tarihi:26.10.2018).

18 Geri Dönen Askerlerin Yerleşimi Kanunu (21 numaralı kanun,1916); asker yerleşimcilere mali yardımın avans ya da borç şeklinde dağıtılmasına izin verdi. <https://www.records.nsw.gov.au/archives/collections-and-research/guides-and-indexes/soldiersettlement> (Erişim Tarihi:14.10.2018)

19 “Soldier Settlement” <http://guides.naa.gov.au/land-of-opportunity/chapter8> (Erişim Tarihi:26.10.21018).

Komitenin ana işlevi; hükümet, eyalet, belediye yetkilileri, bakanlıklar ve işverenlerle birlikte hareket etmek olmuştur²⁰. Hükümet tarafından çıkarılan 1916 kanunuyla terhis olmuş asker yerleşimcilere, malî yardım yapılmış ve avans ya da borç para dağıtılmıştır. *Hükümet Tasarruf Bankası* (Government Savings Bank) ya da diğer adıyla *Kırsal Kalkınma Banka Yasası* (Rural Bank Act), bu avansın kırsal kalkınma bankası aracılığıyla Yeni Güney Galler’de dağıtılmasına ilişkin hükümleri yasalastırmıştır. 1920’de *40’ nolu yasa*yla kabul edilen düzenlemede; başlangıçta her kişiye bir ev, çiftlik hayvanları ve tarımsal aletler de verilmiş, tarımda iyileştirmeler için de 500 sterlinlik para tahsis edilmiştir. Zamanla bu miktarın, çit için yapılan harcamalarda olduğu gibi beklenmedik aşırı maliyetler çıkması nedeniyle, yetersiz olduğu anlaşılmış ve bu nedenle *Avustralya Toprak Bakanı William George Ashford*, 18 Temmuz 1918’de masrafları karşılamak için 500 sterlin’in yeterli olmadığına kanaat getirerek, terhis olmuş gazi yerleşimcilere verilen miktarda artışa gitmiştir. Bu miktar daha sonra federal hükümet tarafından yerleşimcilere ödenen bir kredi şekline dönüşmüş ve kişi başına 650 sterlin’e yükseltilmiştir. Bu tarihten sonra federal hükümet; uygulamayı finanse etmekten ve eyaletlere arazi sağlamaktan, başvuru ve tarımsal eğitimleri sınıflandırmaktan sorumlu olmuştur. Bununla birlikte araz için başvuru şartları ve kapsamı içerisinde erkekler olduğu kadar, kadınların da başvuruda bulunması uygun görülmüştür. *Avustralya Ordu Hemşire Hizmeti* (Australian Army Nursing Service-AANS)’nde en az altı ay görev yapmış olanlar, toprak başvurusunda bulunma hakkına sahip olmuş ve tarımsal eğitime katılmışlardır. Bu kanun çerçevesinde her ne kadar askerî görevde bulunmuş kadınlar, yasal olarak arazi başvurusunda bulunabilse de daha çok erkeklerin teşvik edildiği ortadadır²¹.

Terhis Olmuş Asker Yerleşimi Kanunu 1917 (Discharged Soldiers Settlement Act of 1917) ile iskân kanununun getirdiği diğer haklardan yararlanma ölçütleri arasında en önemlisi, *Avustralya Ordusu’nda görev alarak en az on iki ay görev yapmış olmak ve onur ile terhis edilmiş olmak* şartı vardı. Diğer yandan aynı yasa uyarınca; Büyük Britanya Ordusu’nda görev almış olmakta bu haktan yararlanmayı sağlamıştır²². *Townsville Daily Bulletin* Gazetesinin 5 Haziran 1917 tarihli haberine göre; *Avustralya İmparatorluk Kuvveti* (Australian Imperial Forces), *Commonwealth Deniz ve Askeri Kuvvetleri’nde* (Naval and Military Forces of the Commonwealth) savaş boyunca hizmet etmiş olmak kuralına dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra *Birleşik Krallık Kuvvetleri’nde* (Forces of the United Kingdom) savaş boyunca hizmet etmiş, terhis olmuş ya da *İngiliz İmparatorluğu Majesteri Kuvvetleri* (British Empire Majesty Forces)’de görev yapmış olmak olarak²³ özetlenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Avustralya, savaş sonrası “asker iskânı politikasını” kıta Avustralya’sı için 1915 yılında ilk defa eyalet çapında, 1916 yılında ise planlı bir program kapsamında tüm Federal Hükümet kapsamında uygulamaya koymuş ve en az altı ay orduda görev yapmış kadınları da bu kapsamda tutmuştur. Erkekler için en az on iki ay Avustralya Ordusu’nda askerlik hizmetini yerine getirmiş olan Avustralya vatandaşlarının yanı sıra

20 Fedorowich; a.g.m.,s.64.

21 <https://www.records.nsw.gov.au/archives/collections-and-research/guides-and-indexes/soldiersettlement> (Erişim Tarihi:14.10.2018). Program, AIF üyesi olan deniz aşırı görevde bulunan her asker için uygulanmıştır. Güney Avustralya Hükümeti, asker yerleşimcilere tahsis edilmiş arazilerde araziler de binaların kurulması, tohum, tarım aletleri verilmesi, çitlerin kurulması ve arazinin sulanması, iyileştirilmesine yardımcı olunmuştur. <https://www.archives.sa.gov.au/content/soldier-settlement-0> (Erişim Tarihi:26.10.2018). 1929 yılında yapılan bir soruşturma kapsamında 37.561 terhis olmuş asker % 29’u toprağı terk etmiştir. James C.Docherty, *Historical Dictionary of Australia*, The Scarecrow Press, 2007, s.IVİ-183.

22 “From Gallipoli...”, <http://www.abc.net.au/news/rural/2015-04-23/remembering-soldier-settlers-a-window-to-agricultural-past/6408988> (Erişim Tarihi:11.10.2018).

23 *Townsville Daily Bulletin*, 5 Haziran 1917, s.5.

Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Avustralya’da Gazilere Yönelik Uygulanan Asker İskân Programı Üzerine Bir Değerlendirme

müttefik kuvvetlerde özellikle Büyük Britanya Ordusu’nda görev yapmış olan Avustralya vatandaşlarına da “Avustralya asker iskân programından” faydalanma hakkı tanımıştır.

Asker iskânı programı, Avustralya eyaletinin her birinde farklı uygulanmıştır. Victoria Eyaleti’nde *Toprak Kanunları* (Land Acts) ve *Yakın Yerleşim Kanunları* (Closer Settlement) adıyla, Güney Avustralya Eyaleti’nde devlet arazisinin kiralanması yöntemiyle ya da özel yasaların yürürlüğe girmesiyle uygulanmıştır. Yeni Güney Galler Eyaleti’nde *Geri Dönen Asker Yerleşimi Kanunu 1916* (Returned Soldier Settlement Act of 1916), Queensland Eyaleti’nde *Terhis Olmuş Asker Yerleşimi Kanunu 1917* (Discharged Soldier Settlement Act of 1917) ve Batı Avustralya Eyaleti’nde *Geri Dönen Asker Yerleşimi Kanunu 1918* adıyla uygulamaya konmuştur²⁴.

Program, Avustralya hükümeti ve eyaletler arasında görev dağılımı yapılarak uygulanmış, ancak finansal problem, özellikle savaş sonrası yeniden yapılanma ve terhis olmuş askerlerin istihdamı için Büyük Britanya’nın sigorta ettiği borç ihtiyacı, tartışma konusu olmuştur. Avustralya Federal Hükümeti, 1919 yılında harcamaların eşit dağılımı ve kontrolü noktasında kota getirirken, savaşın bitmesiyle 270.000 asker terhis olmuş ve eyaletlerin yardım, borç ve toprak talepleri artmış, bazen kotalar aşılmış ve federal hükümet daha fazla para sağlamaya zorlanmıştır. Sonuç olarak Avustralya Federal Hükümeti program kapsamında, 37.561 gaziye iskân etmiştir²⁵. Bu nedenle program kapsamında Avustralya, 1920’lerde büyük arazi ve bol kaynakları tasvir etmek için “Sınırsız Avustralya” sloganını popüler hale getirmiştir. Avustralya’da *Sınırsız Avustralya* terimiyle kast edilen, sadece bol kaynakların etkin ve planlı kullanılması değil, ekonomik açıdan kendine yeterlilik noktasında Avustralya’nın ilerlemesini temsil etmiştir²⁶. Kent Fedorowich, savaş sonrası Avustralya’da asker iskân uygulamasında popüler hâle gelen *ulusal gelişim* terimini sorgularken, terimin ne kast ettiğini yine o dönem Avustralya’yla özdeşleşen *sınırsız Avustralya* sloganıyla benzer bir açıklama getirir. *Ulusal gelişimle ne kastedilmiştir? Kesinlikle endüstrileşme ve üretim kastedilmez. Onun yerine Avustralya’nın sınırsız temel kaynaklarının gelişimi kast edilir. Gelişimle kast edilen; toprak iskânı, bayındırlık işleri ve göç*²⁷ ifadesine dikkat çeker. Kırsal (Bush), Avustralya’yı tanımlayan en önemli kültürel öğesidir. Bu nedenle kırsal; asker iskân politikasının da temel unsuru olmuştur. *Sınırsız Avustralya ve Ulusal Gelişim* sloganları bu nedenle o dönemde oldukça rağbet gören siyasi ifadelerdir.

Avustralya Federal Hükümeti, terhis olmuş askerlerin iskânı kanunu uygulamaya geçirmesiyle pek çok amaca yönelmiştir. Öncelikle programın amacı, ekonomik olarak gelir elde etmek olmuştur. Bilhassa savaş süresince aksayan tarımsal faaliyetlerin telafi edilmesi ve savaş boyunca âtil kalmış toprakların iskâna açılması, hedefler arasındadır. Avustralya Başbakanı George Pearce 1916 yılında, Avustralya savaş harcamalarının 57.700.000 sterlin olduğunu²⁸ ifade etmiş ve savaş borcunun 23.370.710 sterlin’e ulaştığını²⁹ bildirmişlerdir. Henüz Birinci Dünya Savaşı’nın ortasında, Avustralya’nın savaş harcamalarının ülke ekonomisine ağır bir yük getirdiği dikkate alınırsa, terhis olan askerlerin savaş sonrası Avustralya’da işsiz büyük bir kitleyi oluşturacağı açıktır. Bununla birlikte Avustralya’da ekilebilir tarımsal arazinin boş kalması da bu ekonomik yükü ağırlaştırmıştır. Bu nedenle

24 Scates, Oppenheimer, a.g.e., s.3.

25 Fedorowich, a.g.m., s.64-65. Stuart Macinty, A Concise History of Australia, Cambridge University Press, 2009, s.171

26 Macinty, a.g.e.,s.171.

27 Fedorowich, a.g.t.,s.246.

28 Anzac Bulletin, No.14, 9 August 1916, s.1.

29 Anzac Bulletin, No.28, 11 September 1916, s.3.

savaş esnasında boş kalmış toprakların bir an evvel iskâna açılması yoluyla, malî yükün hafifletilmesi hedeflenmiştir. Böylece savaştan dönen askerlerin ve ailelerin istihdamı sağlanırken, mevcut büyük araziler küçük bloklara ayrılarak iskâna açılmış olacaktır. Bu kapsamda program, ilk önce 1915’de Güney Avustralya Eyaleti’nde, müteakibinde 1916’da başta Yeni Güney Galler Eyaleti olmak üzere tüm Avustralya eyaletlerinde uygulamaya konmuştur. Bu kapsamda terhis olan askerin toprağa yerleştirilmesi sosyal ve ekonomik açıdan değerlendirildiğinde; ülke ekonomisine önemli bir katkı sağlayacağı hesap edilirken, sosyal refahın ve toplumsal huzurun artacağı öngörülmüştür.

Savaştan geri dönen askerleri “Returned Soldier” kahraman olarak karşılayan Avustralya Hükümeti, savaştan döndükten sonra belirli bir işi olmayan ya da bazı mal varlıklarını yitiren ya da belirli bir mal varlığı olmayan gazilere, genelde toprakla uğraşacakları iş imkânları oluşturmuştur. Böylece gazilere iş imkânı amaçlanmış ve bu kanunun uygulanabilmesi için federal hükümet-eyalet iş birliğinde mali kaynak da ayrılmıştır. Anzak Bülten Dergisi’nin (Anzac Bulletin) “Askerler İçin Toprak” başlığıyla duyurduğu haberinde; “Yeni Güney Galler’de Toprak Bakanı (W.G. Ashford), geri dönen askerler için kabinenin 500.000 sterlin değerinde parayı geri dönen askerlerin mal varlığı edinimi için onayladığını”³⁰ duyurmuştur. Aynı derginin bir başka haberinde, “Askerler İçin Tarım Eğitimi” başlığı altında, “Victoria Tarım Bakanı (F.W. Hagelthorn)³¹, geri dönen asker için Dookie Tarım Lisesi’nde zirai eğitim vermeye karar verildiğini”³² ifade etmiştir. Bunun için terhis olmuş askerlere, “Werribee Bölgesi’nde geniş bir alan verildiğini ve sulama için verilen araziye dönük eğitimden”³³ bahsedilmiştir. Yine derginin aynı gün haberinde, “Avustralya ve Özürlü Kalan Askerler” başlığıyla verdiği haberin alt satırlarında, “Yeni Güney Galler Tarım Bakanı’nın (W.Grahame)³⁴ eyalet programına göre; sınırlılıkları olan ev yapma kotasının, savaşta sakat kalan gazi askerler için devlet arazisinde yaşayacakları evi serbest şekilde inşâ edebileceğini”³⁵ bildirmiştir. Anzak Bülten Dergisi, Yeni Güney Galler Eyaleti’nin “Askerler İçin Toprak” başlığı altında tarım bakanına dayandırdığı haberinde, eyalet politikasını şu şekilde ifade etmiştir. Eyaletin Tarım Bakanı Mr. Ashford, “programın henüz yeni olduğunu, 500.000 sterlin değerinde 100.000 hektarlık arazinin terhis olan askerlere planlandığının, 157 blok halinde çiftlik öngörüldüğü, bu arazi tahsisi için devlet arazisinin uygun olduğunu ve kabine tarafından onaylandığını”³⁶ haber yapmıştır. Program kapsamında sadece mali destek, toprak ve zirai aletler verilmemiş, çiftçilik üzerine bilgisi olmayanlar için açılan tarım liselerinde tarım eğitimi planlanmıştır. Bu tip girişimler için hükümet ve eyaletlerin, program hakkında ne kadar kapsamlı hazırlandığı ve programın uygulanabilirliği noktasında ne kadar istekli olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Anzak Bülten Dergisi’nin 12 Temmuz 1916 tarihli “Asker ve Bahriyeliler İçin Öncelik” başlıklı haberinde; “Savunma Bakanı, terhis olmuş asker ve denizciler için savunma bakanlığında işe alımda öncelik verilmesi gerektiğini”³⁷ ifade etmiştir. Federal Parlamento üyesi Mr.Rogers, “terhis olmuş askerler için yararlı bir programın başlatıldığını ve zaten

30 Anzac Bulletin, No.2,12 July 1916, s.2.

31 Official Year Book of the Commonwealth of Australia No:9-1916, Editor: John Stonham, Commonwealth Bureau of Census and Statistics, Melbourne, 1916, s.869.

32 Anzac Bulletin, No.2,12 July 1916, s.2.

33 a.g.d., s.2.

34 Official Year Book of ..., 1916, s.869.

35 Anzac Bulletin, No.2,12 July 1916, s.3.

36 Anzac Bulletin, No.21, 25 August 1916, s.4.

37 Anzac Bulletin, No.2, 12 July 1916,s.2.

Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Avustralya’da Gazilere Yönelik Uygulanan Asker İskân Programı Üzerine Bir Değerlendirme

60.000 sterlin tutarında paranın verilmek üzere onayladığını³⁸ ifade etmiştir. Aynı derginin ikinci sayısında “Terhis Olmuş Askerlerin İskânı” başlığı altında; “Mr.Hagelthorn’un Başkanlar Konferansı’ndaki konuşmasında, iş imkânları ve terhis olmuş askerler konusu hakkında Commonwealth ve farklı eyalet kabinelerinin bir komite oluşması lehinde alt bir komitenin rapor sunduğunu³⁹ bildirmiştir. Senatör Pearce, “organizasyonların iş verme konusunda antlaşma başlattığını⁴⁰ ifade etmiş, “ancak federal bakanların farklı görüşleri dile getirdiğinden⁴¹ bahsetmiştir. Bu farklı görüşler içerisinde yoğun tartışma konusu ise “iş verme konusu mu yoksa toprak verme konusu mu öncelikli olmalıdır⁴². Diğer yandan 19 Temmuz 1916 tarihli Anzac Bülten Dergisi’nde, “Commonwealth Hükümeti, program için tahmini olarak 20.000.000 sterlin hesap ettiğini ve terhis olan askerlerin yüzde 25’i toprakta çalışmak üzere iskân edilmek istediğini, yüzde 35’i sivilde daha önceden yaptığı işi tercih ettiğini⁴³ bildirmiştir. Başbakan G.Pearce, “Güney Avustralya Eyaleti’nde terhis olan askerlere verilmesi düşünülen Murray Nehri yakınlarındaki araziyi ziyaret etmiş ve on iki ay sürmesi düşünülen tarımsal tecrübe eğitiminden⁴⁴ bahsetmiştir. Terhis olmuş dört askerin, dokuz hafta süren çiftçilik metotlarıyla eğitimi, Dookie’de Devlet Tarım Lisesi’nde Tarım Bakanlığı’nın kontrolünde gerçekleşmiştir⁴⁵. Böylece nehir yakınında verilen arazilerin sulama problemi olmayacak, tren yollarına yakın olan arazilerden üretilen mamulün taşınması kolay olacak ve diğer yandan çiftçilik eğitimi sonucunda bilinçli tarım politikası uygulamaya geçirilmiş olması öngörülmüştür.

The Horsham Times Gazetesi 23 Aralık 1919 tarihli haberinde, “bugüne kadar 70.190 Victoria Eyaleti’nden savaşa giden askerin terhis edildiğini ve asker yerleşim programı kapsamında toplamda 509.000 sterlin kredinin asker yerleşimi programı dâhilinde hak sahiplerine tahsis edildiğini⁴⁶ bildirmiştir. Yine *The Telgraph* Gazetesi 31 Temmuz 1919 tarihli haberinde, “başvuru sonucunda seçilen 1078 terhis olmuş askerin, 374.491 akre⁴⁷ araziye yerleştirildiğini, 541 askere ev imkânı tanındığını ve 692 askere arazilerini işlemeleri için finansal yardım sağlandığını⁴⁸ yazmıştır. Buna ilaveten, “Queensland Eyaleti tarafından belirlenen arazilerde (Beerburum, Bulimba, Mount Gravatt) asker yerleşimini teşvik etmek maksadıyla büyük silo, demir ve karayolu inşaatları yapıldığını⁴⁹ haber vermiştir. *The Mercury* Gazetesi 6 Aralık 1919 tarihli haberinde, “haber yapıldığı tarihe kadar *geri dönen asker iskân 1916 kanunu* uyarınca, terhis olup ve iskân başvurusunda bulunan askerlere harcanan tutarın 958.134 sterlin olduğunu Tazmanya Tarım Bakanı *Alechean’e*⁵⁰ dayandırarak bildirmiştir.

Düşük maliyetle arazi, terhis olmuş askerlerin kullanımına açılırken, genellikle tarımsal faaliyet yapılmamasından dolayı kötü durumda olan toprağın iyileştirmesi için avans da alabilmeleri sağlanmıştır. Programın uygulamaya geçirilmesiyle terhis olmuş askerler; parayı tarımsal donanım, tohum, çiftlik hayvanı ve tesisler için kullanabilirlerdi⁵¹. Bununla

38 a.g.d., s.2.

39 a.g.d., s.2.

40 a.g.d., s.2.

41 Anzac Bulletin, No.2, 12 Temmuz 1916, s.2.

42 a.g.d., s.2.

43 Anzac Bulletin, No.5, 19 Temmuz 1916, s.4.

44 Anzac Bulletin, No.12, 4 Ağustos 1916, s.1.

45 Anzac Bulletin, No.13, 7 Ağustos 1916, s.3.

46 *The Horsham Times*, 23 Aralık 1919, s.5.

47 Akre (*Acre*); İngiliz ölçü birimi olup, 4047 m’dir. [\(Erişim Tarihi: 14.06.2019\).](https://ipfs.io/ipfs/wiki/Acre_(ölçü))

48 *The Telgraph*, 31 Temmuz 1919, s.4.

49 *The Telgraph*, 31 Temmuz 1919, s.4.

50 *The Mercury*, 6 Aralık 1919, s.6.

51 <http://guides.sl.nsw.gov.au/c.php?g=671848&p=4728733> (Erişim Tarihi: 25.10.2018).

birlikte devlet ve eyalet hükümetleri, nehir ve tren yollarına yakın, ekilebilir arazileri⁵² terhis olan askerlerin iş sahası haline getirmeyi planlamışlardı. Böylece hem istihdam ve üretim sağlanırken⁵³ diğer yandan Avustralya'nın ekonomik ana arteri olan tarımsal ve hayvancılık ekonomisi canlı tutulması öngörülmüştür. Programı uygulamaya koyan yetkililerin temel planı, büyük kırsal mülkleri *blok* adını verdikleri küçük çiftliklere bölerek terhis olmuş asker yerleşimcilerle ve ailelerine ortak ya da bireysel temelde düşük maliyetli vermek olmuştur. Böylece geniş ve verimli ama ekilmediğinden dolayı Avustralya iç bölgelerinin âtil kaldığı arazilerin ekonomiye katkı sağladığı, aynı zamanda yerleşimcilerin iskân edildiği planlı bir amacı hedeflemişlerdir⁵⁴. Tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütülmesinde belirlenen bölge ise; Yeni Güney Galler, Victoria ve Güney Avustralya Eyaletlerinde geniş bir havzaya sahip *Murray Nehri*⁵⁵ boyunca belirlenen Avustralya'nın iç bölümleri olmuş ve Murray Havzası, meyve endüstrisi kurmak için seçilen bariz bölgeler olarak ortaya çıkmıştır. Asker iskânı Tazmanya'da mandıracılıkta uzmanlaşırken, Queensland Eyaleti'nde bahçecilik ve kamış sahaları oluşturulmuştur⁵⁶.

Avustralya'nın 1930 istatistik kayıtlarında Güney Avustralya'da *Murray Demiryolu Arazisi* 27.763 akre olarak önemli bir paya sahiptir. Güney Avustralya'ya ait aynı kayıtlarda *Eyre's Demiryolu Arazileri*, *Pinnaroo Demiryolu Arazileri*, *Buckleboo Demiryolu Arazileri* demiryolu hattı üzerinde projelenmiş ve uygulamaya geçmiş diğer topraklar olmuştur⁵⁷. Böylece Murray Havzası, Avustralya'nın birçok eyaletini kapsayan geniş ve verimli topraklara sahip bir bölge olmasının yanı sıra Murray Nehri, havzanın verimli topraklarını sularken, havza boyunca aktif olan demiryolu, yetiştirilen ürünlerin eyalet merkezlerine nakliyesine yardımcı olmuştur. Bu noktada gazilerin araziye yerleştirilmesi programı; üretimi, istihdamı, iskânı ve tarımsal kalkınmayı öncelik edinmiş büyük bir iskân programı haline dönüşmüştür. Sulamanın planlanması, verimli toprakların işlenmesi ve yetiştirilen ürünün tren yoluyla taşınması gibi hususlarıyla iyi projelenmiş bir programdır. Diğer yandan terhis olmuş asker iskânıyla bir başka hedeflenen amaç, Avustralya'nın savaş esnasında yaşadığı toplumsal travmayı rehabilite etmek olmuştur. Gazi yerleşimi; askerin fiziksel görüntüsü, demografik ve sosyal dönüşüm potansiyeline sahip olması nedeniyle geri dönüş programının en önemli ve temel savı olmuştur. Askerlerin çocuklarının eğitime devam etmesinin sağlanması, ev verilmesi, yiyecek yardımı ve özellikle tarım eğitimini içeren mesleki eğitim verilmesi, savaş sonrası rahatsızlıkların tedavi edilmesi, gazi ve ailelerine yönelik iyileştirme örnekleridir⁵⁸.

52 "Soldier Settlement: 1916 Federal-State Agreement for Soldier Settlement" http://www.nma.gov.au/online_features/defining_moments/featured/soldier_settlement (Erişim Tarihi:13.10.2018)

53 Fedorowich; a.g.e., s.49.

54 "Soldier Settlement..."http://www.nma.gov.au/online_features/defining_moments/featured/soldier_settlement(Erişim Tarihi:13.10.2018)

55 *Murray Nehri*; Avustralya'nın 2508 km uzunluğunda en uzun nehridir. Murray Nehri'nin Darling Nehri'yle kapsadığı alan; Avustralya'nın Yeni Güney Galler, Güney Avustralya, Victoria, Queensland eyaletlerini içine alan büyük bir havzaya sahiptir. <https://britannica.com/place/Murray-River> (Erişim Tarihi: 10.10.2019).

56 "From Gallipoli...", <http://www.abc.net.au/news/rural/2015-04-23/remembering-soldier-settlers-a-windowtoagricultural-past/6408988> (Erişim Tarihi:11.10.2018). Günümüzde *Yeni Güney Galler'de asker iskânı tarihi (1916-1939)* adıyla ve "kahramanlar için uygun bir arazi mi?" sloganıyla projelenmiş; Avustralya Araştırma Konseyi, Monash ve New England Üniversitelerinin, eyalet arşiv başkanlığı ve Gazi İşler Başkanlığı'nın ortaklaşa katkı sağladığı bir araştırmaya dönüşmüştür. Asker iskânı Programı'nın Yeni Güney Galler Eyaleti'nde çevresel, kültürel, sosyal ve politik etkileri araştırılmaktadır. "Land Fit for Heroes? A History of Soldier Settlement in New South Wales-1916-1939", <https://soldiersettlement.records.nsw.gov.au> (Erişim Tarihi:26.10.2018).

57 Official Year Book of the Commonwealth of Avustralya No:23-1930, Editor: John Stonham, Commonwealth Bureau of Census and Statistics, Melbourne, 1930, s.84.

58 Johnson, a.g.t., s.7-8,

Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Avustralya’da Gazilere Yönelik Uygulanan Asker İskân Programı Üzerine Bir Değerlendirme

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avustralya’da asker kavramı; “kahramanlar için uygun toprak⁵⁹” sloganıyla “kahraman asker” terimine dönüşmüştür. Bu nedenle savaş sonrasında terhis olan askerlere ve ailelerine toprak vererek iş sahibi edinilmesi, dolayısıyla çalışma ekonomisinin ülke ekonomisine katkı sağlaması hedeflenmiştir. Böylece her bir Avustralya eyalet hükümeti, “ülkesi veimparatorluk için fedakârlık yapan” askerlere ve ailelerine gelir kaynağı sağlamanın vurgusu yapmıştır. Terhis olan askerlerin onurlu biçimde yaşama ihtiyacını karşılamak için askeriskân programını uygulamaya koymuşlardır⁶⁰. Program, geri dönen askerlerin yeni bir başlangıç yapması, kendi işinin patronu olması ve kırsalda bir pay sahibi olması amacını taşıırken, bu durum hem İmparatorluğa (Büyük Britanya) hem de kendine (Avustralya’ya) hizmet olarak görülmüştür⁶¹. Bu nedenle Avustralya savaşta kahramanlık göstermiş Anzac askerine *onur borcu*⁶² olarak gördüğü asker iskân programını tereddütsüz federal ve eyalet hükümetleri *çapında uygulamaya koymuştur*.

Dönemin Avustralya Başbakanı *Billy Hughes*⁶³; 1916’da 21.000 gazi yerleşimci için kişi başı 500 sterlin olarak belirlediği ödemenin toplam tutarını 28 milyon sterlin olarak belirlemiş, bu rakam 1919’da 23.000 yerleşimciye kişi başı 625 sterlin, toplamda ise 35 milyon sterlin olarak artırılmıştır. 1920’de 36.000 yerleşimcinin her birine 1000 sterlin ve diğer giderlerle toplamda 48 milyon sterlin kaynak ayrılmıştır⁶⁴. Bunun yanı sıra gazilere, Avustralya Federal Hükümeti ve eyalet yetkilileri istihdam sağlama problemi karşısında, topyekûn bir seferberlik başlattığını da söyleyebiliriz. Örneğin; Avustralya Savunma Bakanı (George Foster Pearce)⁶⁵ 1 Eylül 1916’da basına yaptığı bir açıklamada, merkezi yönetim olarak işe alımlarını şu şekilde sıralamıştır: 8’i haberci, 58’i memur, 13’ü denetçi ve 1’i temizlikçi olarak toplamda 83 terhis olmuş asker işe alınmıştır⁶⁶. Terhis olmuş askere, sadece düşük maliyetli arazi kiralınması yöntemiyle değil aynı zamanda devlet kadrolarında iş verilmek suretiyle de istihdam sağlanmıştır. Böylece savaş sonrası toplumsal-iktisâdi istikrar sağlanması amaçlanırken *vatan, kral ve imparatorluk için fedakârlıkta bulunan asker için “onur borcu”, devletin uyguladığı çeşitli istihdam programlarıyla yerine getirilmeye çalışılmıştır*.

Geri Dönen Askerlerin İskânı Kanunu (1916), 1917’de genişletilerek, deniz aşırı göreve katılmamış askerlerin yerleşimine izin veren biçimde değiştirilmiştir⁶⁷. 1915-1919 yılları arasında *Terhis Olan Askerlerin Arazi İskân İdaresi*, Avustralya Tarım Bakanlığı’nın alt bir birimi olarak, programı yürütmüştür. Mart 1919 tarihinden itibaren *1917-1918 Tarihli Terhis Olan Askerlerin İskân Faaliyetleri*, Tarım Bakanlığı’ndan *Toprak ve Teftiş Dairesi’ne* devredilmiştir. Askerlerin arazi ve avans başvurularıyla ilgili çalışma, *Asker İskân Müfettişliği* (The Superintendent of the Soldier Settlements-SSS) yönetimi altında yürütülmüştür. Arazi edinimi ise bakanlığın genel sekreteri tarafından doğrudan yetki verilmiş olan,

59 *Birinci Dünya Savaşı*ndan sonra “Land Fit for Heroes” sloganı “Kahramanlar için uygun toprak” Avustralya’da vatansever bir retoriğe dönüşmüştür. Fedorowich; *a.g.m.*, s.49, “Land fit...” <https://soldiersettlement.records.nsw.gov.au> (Erişim Tarihi:26.10.2018). Sydney Sun Gazetesi “Kahramanlar İçin Uygun Toprak” başlığı. Scates, Oppenheimer, *a.g.e.*, s.4.

60 <http://guides.sl.nsw.gov.au/c.php?g=671848&p=4728733> (Erişim Tarihi: 25.10.2018).

61 Scates, Oppenheimer; *a.g.e.*, s.4.

62 Joseph Michael Powell, *An Historical Geography of Modern Australia: The Restive Fringe*, Cambridge University Press, 1991, s.90. . Fedorowich; *a.g.t.*, s.245,248

63 Avustralya Başbakanı olan Billy Hughes, 1917’de Avustralya halkı adına ülkenin silahlı kuvvetlerine bir söz verdi. “Ülkeye döndüğünüz zaman biz size bakacağız” sözünü vererek tüm Avustralya halkının önünde ilan etti. Philip Payton, *Repat: A Concise History of Repatriation in Australia*, Canprint Com., Canberra, 2018, s. foreword.

64 Fedorowich, *a.g.m.*, s.62.

65 John Connor, *Anzac and Empire: George Foster Pearce and Foundation Australian Defence*, Cambridge University Press, 2011, s.85.

66 “Returned Soldiers. Preference in Employment” başlıklı haber. *Anzac Bulletin*, No.24, 1 September 1916, s.

67 <http://guides.sl.nsw.gov.au/c.php?g=671848&p=4728733> (Erişim Tarihi: 25.10.2018).

bölge sekreteri tarafından kontrol edilmiştir. 1924 yılında müfettişlikte çıkan bir yangın sonucunda bazı kayıtlar kaybolmuş, bu nedenle bazı kayıtlarda eksiklikler oluşmuştur⁶⁸. Bu kapsamda program, Avustralya Federal Hükümeti'nin yasalaştırdığı ve yetki verdiği tarım bakanlığı ve ekonomi bakanlıkları gibi alt birimlere ayrılmış, eyaletler yetkilileri de bizzat programın uygulayıcısı ve takipçisi olmuştur. Federal Hükümet ve eyaletler temelinde iki koldan ilerleyen program, pek çok alt birime ayrılarak kurumsallaşmıştır. Bunun yanı sıra asker iskânı programının kayıt altına alınarak daha planlı hale getirilmesi için kayıt türleri de kullanılmıştır. Günümüzde arşiv belgeleri niteliği taşıyan kayıtlar, programın kimler tarafından, nerede ve nasıl yürütüldüğü noktasında bilgi vermektedir. İndeks-dizin ya da kayıtlar olmak üzere başlıca iki çeşitte kayıt altına alınan belgeler, yerleşimciler tarafından düzenlenir ve her iki kayıt örneğinde de *yerleşimcinin adı, mülkün yeri ve arazinin ebadı* gibi bilgiler yer alır. Belgelerde *yerleşimcinin adı-soyadı, adresi, yaşı, medeni durumu, çocuk sayısı, askerlik hizmetinin ayrıntıları, mesleği, emekli maaşı, sermaye miktarı ve üstlenilmesi öngörülen tarım türü* gibi ayrıntılı bilgiler de bu kayıtlarda ayrıntılı biçimde verilmektedir⁶⁹. Yine yasayla, eyaletlere göre değişen farklı kurumsal yapılar da ortaya çıkmıştır. Örneğin Yeni Güney Galler Eyaleti'nde, *Arazi Dairesi, Su Koruma ve Sulama Komisyonu, Batı Toprakları Kurulu* gibi yasaya bağlı alt kurumlardan bazılarıdır. Bununla birlikte terhis olmuş askerlere verilecek toprağın kaç yıl işleneceği, ne kadar faiz oranı uygulayacağı gibi temel kıstasların verildiği, Federal Hükümet'in *Nüfus Sayımı ve İstatistik Bürosu*'nun 1923 yılına ait bazı kayıtlar şu şekilde özetlenebilir. Yeni Güney Galler Eyaleti, terhis olmuş askerlere kraliyet ve yakın yerleşim topraklarının ilgili yasa ve özel koşullarda (Murrumbidgee Sulama Yasası'yla) kiralama ya da satın alma yöntemiyle toprak edinebildiğini⁷⁰ kayıt altına almıştır. Böylece *Murrumbidgee Sulama Yasası* gibi her eyaletin kendine özel başka yasalar da çıkardığını öğreniyoruz. Yine arazinin, bakan onayıyla terhis olmuş askerlere grup halinde satın alma imkânı tanımıştır. Arazinin kiralama/satın alma şartı olarak, yerleşimcinin beş yıl arazide kalmasının zorunlu olduğu, borç verilen anaparanın yıllık %5 ya da %6 faiz oranıyla geri ödemesi yapılacağı ancak belirli şartlarda bakanın ödemeyi iki yıl erteleyebileceği⁷¹ ifade edilmiştir.

Victoria Eyaleti'nde, 30 Temmuz 1922 tarihi itibarıyla kiracı sayısı 8161, kiralanan toprak 1.721.758 akre, toplam bedeli 13.052.661 sterlin olarak ifade edilirken, toplam kiralanan ve satılan arazinin 35.090 akresi açık artırma yöntemiyle satılmıştır⁷². Queensland Eyaleti; arazinin sürekli kiralınmasına imkân tanırken, eyalet valisi onayıyla bakanın izniyle yerleşimcinin araziye kiralayabileceği, nakit ya da borçlanma yoluyla edinebileceği, yıllık kiralama ve satın alma da faiz oranının farklılaşacağı⁷³ kayıtlarda tanımlanmıştır. Buna ilaveten, ilk asker yerleşimciler arasında işçiler, savaş öncesi çiftçilik yapanlar, tüccarlar ve deri tabakçısı gibi pek çok farklı iş bölümünden gelen meslek sahipleri yer almıştır⁷⁴. Yukarıda ifade edildiği üzere her eyalette Avustralya Hükümeti'nin çıkardığı yasalara ek olarak bazı özel yasalar çıkarıldığı, arazinin kiralınmasında ve satın alınmasında eyaletten eyalete farklılık arz eden faiz oranları uygulandığı ilgili sayısal veriler ışığında ortaya konmuştur. Ayrıca Avustralya nüfus ve istatistik bürosunun yayımladığı arşiv kayıtlarında, 1918-1922 yılları arasında eyaletlere göre dağılımını gösteren gelişim ve değişim şeması

68 <https://www.archives.sa.gov.au/content/soldier-settlement-0> (Erişim Tarihi: 26.10.2018).

69 <https://www.archives.sa.gov.au/content/soldier-settlement-0> (Erişim Tarihi: 26.10.2018).

70 Official Year Book of the Commonwealth of Avustralya No:16-1923, Editor: John Stonham, Commonwealth Bureau of Census and Statistics, Melbourne, 1923, s.196.

71 Official Year Book..., 1923, s.196-197.

72 Official Year Book..., 1923, s.196-197.

73 Official Year Book..., 1923, s.196-197.

74 Scates, Oppenheimer; *a.g.e.*, s.3.

Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Avustralya’da Gazilere Yönelik Uygulanan Asker İskân Programı Üzerine Bir Değerlendirme

gibi pek çok istatistik kayıt eklenerek⁷⁵ bu yıllar arasında karşılaştırma yapma imkânı tanırken, değişimin hangi yönde olduğuyula ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Avustralya’da Asker İskânında Karşılaşılan Sorunlar

Terhis olmuş askerlerin iskânı programını, farklı açılardan eleştirilenler de olmuştur. Programın, devlet tarafından uygulamaya konulmasında “sosyal devlet anlayışından” ziyade, ülke içi siyasi ve toplumsal bazı çekincelerin telâfisi amacıyla, siyasileştiği vurgulanmıştır. Programın politikleştiği eleştirisini ısrarla vurgulayan bilim adamlarından birisi de *Kent Fedorowich*’dir. K.Fedorowich, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Kanada ve Avustralya’da uygulanmış asker iskânı konusunu, politik ve karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele almıştır. K.Fedorowich’e göre; hem Kanada hem de Avustralya politik elitleri, savaş bittiği zaman pek çok *işsiz gazi* olacağını ve bu işsiz gazilerin ülkelerinde *siyasi ve sosyal istikrara tehdit* oluşturabileceğinden çekindiklerini dile getirmiştir. Bu nedenle K.Fedorowich terhis olan askerlere, *düşük ücret ve borç verme yöntemiyle arazi verilerek iskân programının uygulandığına* dikkat çekmiştir⁷⁶.

Terhis olmuş asker iskânı programının ilerleyen safhalarında, siyasiler eliyle popüler hale getirilerek politize edildiği vurgulayan K.Fedorowich, “neden her iki toplumun (Avustralya ve Kanada) muhafazakâr grupları asker iskân programını gönülden kucaklamışlardır?”⁷⁷ sorusunu sorarak cevap aramıştır. K. Fedorowich makalesinde cevaben, “her iki dominyonun da asker iskân programını gönülden kabul edişini; Bolşevizm’e, militan sendikalaşmaya ve özellikle yabancı düşmanlığına karşı kendi toplumlarını güçlendirmek için toplumu gazi vatansaverliğine kanalize etme girişimi”⁷⁸ olarak görür. K.Fedorowich ileri sürdüğü bu fikrini, “özellikle muhafazakâr elementler tarafından başarılı biçimde iç siyasi kazanç ve oy kaygısı güdülmüş, “Anzak Miti”nin⁷⁹ etkisi kullanılarak gazi derneklerinin apolitik duruşu, muhafazakâr düşüncenin etkisi altında değişmiştir”⁸⁰ ifadeleriyle tanımlar. Bu nedenle K.Fedorowich, Avustralya ve Kanada’da⁸¹ kurulan etkin gazi derneklerinin, neden muhafazakâr olduklarına ya da muhafazakârlaşmalarına dikkat çeker⁸². K.Fedorowich, aslında 1916 ve 1917 yıllarında Avustralya’da yapılan *zorunlu askerlik referandumlarının* (The Conscription of Referanda 1916 and 1917) sonucunda, halkın savaşa karşı tutumuyla toplumsal huzursuzluğun arttığına dikkat çeker. Yine *Avustralya İşçi Partisi*’nin (ALP-Australian Labor Party) Avustralya’da iktidara gelmiş olması ve savaş karşıtı grupların (Katolik İrlandalılar, Sinn Feiner taraftarları⁸³), etkinliğini artıran

75 Official Year Book..., 1923, s.s.196-217.

76 Fedorowich; *a.g.m.*, s.s.49-59.

77 *a.g.m.*, s.49.

78 *a.g.m.*, s.s.49-59.

79 Avustralya milliyetçiliği ve Avustralya milli kimliği üzerinde Anzak Miti’nin etkisi hakkında. *Bkz.* D.A.Kent, “The Anzac Book and the Anzac Legend: C.E.W. Bean as Editor and Image-Maker”, *Australian Historical Studies*, 1985.

80 Fedorowich; *a.g.m.*, s.s.49-59.

81 *Kanada’da kurulan gazi dernekleri*; İngiliz eski askerleri tarafından 1885’te kurulan *Army and Navy Veterans’ Association*, savaş öncesi kurulan en eski Kanada Gazi Derneği’dir ve 1918 Mayıs’ında *Army and Navy of Veterans Canada (ANV)* olarak yeniden yapılandırılmıştır. 1866 Fenian İsyanı’nı bastıran milislerin Toronto’da 1912’de kurduğu *Grand Council of Canadian Militia Veterans*, 1918’de kurulan *The Imperial Veterans in Canada (IVC)*, 1921’de kurulan *The Grand Army of United Veterans (GAUV)*; *Grand Army of Veterans (1918)* kurulan ve 1919’da kurulan *United Veterans League*’in birleşmesinden kurulmuştur. *Great War Veterans Association of Canada (GWVA)* Kanada’nın en çok üyesi olan gazi derneğidir. 1920 Temmuz’da 857 şubesi 200.000 civarında üyesi olup, “Veteran” adından 70.000 aboneli aylık yayımlanan dergisi vardır. *Avustralya’da kurulan gazi dernekleri*; Avustralya’nın en çok üyeye sahip gazi derneği; *The Returned Sailors’ and Soldiers’ Imperial League of Australia (RSSILA)*; *Returned Servicemen’s Association* ya da *Returned Servicemen’s League (RSL)* olarak bilinir 1916 yılında Avustralya’da kurulmuş, 1919’da 150.000 üyesi vardır. 1946 yılında 374.000 üyeye ulaşmıştır.

82 Fedorowich; *a.g.m.*, s.51-52.

83 İrlanda’da kurulmuş etkin bir siyasi partidir. <https://www.sinnfein.ie>. (Erişim Tarihi:14.10.2018).

işçi sınıfının Bolşevik eğilimini tehdit unsuru olarak gören muhafazakârların, asker iskân programını tepeden inme biçimde gündeme getirilmesi olarak görür. Asker yerleşim programı, muhafazakâr muhalefetin *ulusal gelişimi* artırmak için vatansaver politika dizaynı ve savaşta kendini feda eden askerler için ödül mahiyetindedir⁸⁴. K.Fedorowich'in görüşlerini destekleyen mahiyette Stuart Macintry, Avustralya'da 1920'ler boyunca *Sarı Tehlike*'nin yerine *Kızıl Tehlike*'nin geçtiğini dikkat çekerken, gazi derneklerinin Bolşevizm'e karşı gizli örgütlenmelere gittiklerine vurgu yapmıştır⁸⁵. Tarihsel açıdan iki dünya savaşı arasında bilhassa Avustralya'da, Anzak Miti ve gazi derneklerinin politik olarak giderek muhafazakârlaşması bu nedenle kaçınılmaz olmuştur. Avustralya'nın muhafazakâr unsurları, asker iskân programını gönülden sahiplenmiştir. Böylece artan sendikalaşma, Bolşevizm ve militan sendikalaşmaya karşı asker iskân uygulaması, Avustralya toplumunu sağlamlaştıran bir yöntem olarak görülmüştür⁸⁶. Siyasallaşan etkin gazi cemiyetleri, aynı zamanda devlet ve eyaletler için oy potansiyeline sahipken, siyasi bir enstrümana dönüşerek birer siyasi baskı grupları haline de gelmişlerdir⁸⁷.

XX. yüzyılda Avustralya iskân politikaları, daha önce uygulanan kolonizasyon metotlarından farklı olarak; kurumsallaşmış ve siyasal bir zümre haline dönüşmüş gazilere yönelmiştir⁸⁸. Avustralya'da kırsalda asker yerleşimi, ayırt edici biçimde "Avustralya Karakteri" olarak isimlendirilmiştir. XX. yüzyılın başında Avustralya kırsalının sembolü olan "Bushman" karakteri, erkek ideal tipolojisini temsil etmektedir ve Birinci Dünya Savaşı'yla erkek egemen asker tipolojisi olan Anzak'a dönüşmüştür. Anzak'ın yani Avustralya askerinin toplumsal dönüşümü, savaş sonrası onu tekrar toprağa yerleştirmiştir⁸⁹. Böylece Avustralya'da ulus inşa sürecinde etkin bir rol oynayan "Anzak miti" kavramı, asker iskân politikası ve gazi derneklerinin muhafazakârlaştırılmasıyla politik ve toplumsal bir dönüşüm geçirmiştir.

Genel olarak 1915-1929 yılları arasında toprağa yerleştirilen gaziler, 1918-1920 enflasyonundan kaynaklı tarım ürünleri fiyatlarının düşmesine bağlı olarak zor zamanlar geçirmiştir. 1929'da Avustralya'da terhis olmuş asker iskânıyla ilgili yapılan bir soruşturmada; 37.561 gazi yerleşimcinin yüzde 29'unun çiftliklerini terk ettiği ortaya çıkmıştır⁹⁰. Batı Avustralya Eyaleti, 1929 yılı aralık ayı itibariyle terhis olmuş asker yerleşimcilere tahsis edilen araziye terk edenlerin sayısını, 2601 olarak bildirmiştir. Aynı eyalette araziye terk edenlerin sayısına bağlı olarak toplamda 2.594.175 akre arazi boş kalarak, toprağı terk etmeye bağlı olarak etkilenmiştir⁹¹. Queensland Eyaleti'nde 1922'de 3425 gazi, programa kabul edilirken 1929'da toprağa bağlı kalan çiftçi sayısı 1148'dir⁹². Bununla birlikte 1929 yılına kadar Yeni Güney Galler'de arazi kiralayan ve satın alan yerleşimcinin üçte biri (yaklaşık olarak 12.000) çiftliklerini terk etmiştir. Bu durumdan hem Avustralya Federal Hükümeti hem de eyalet yöneticileri haberdardır. 1920'lerde terhis olmuş askere verilen arazi de tarımsal faaliyetlerde başarısızlığın sebepleri (1943'te II. Dünya Savaşı'yla tekrar uygulamaya geçecek program olan *Kırsal Yeniden Yapılandırma Komisyonu* raporuna göre) şu şekilde özetlenmiştir. İlk olarak, *birçok yerleşimcinin çiftlik*

84 Fedorowich; *a.g.t.*,s.244-245. Bolşevizm tehdidi hakkında M.Johnson, Fedorowich'in fikrine katılmaktadır. Johnson; *a.g.t.*, s.5

85 Macintry; *a.g.e.*,173. Fedorowich; *a.g.t.*, s.244-245.Johnson; *a.g.t.*, s.5.

86 Fedorowich, *a.g.t.*, s.248.

87 Powell, *a.g.e.*,s.90.

88 Docherty; *a.g.e.*,s.IVİ-183.

89 Scates, Oppenheimer; *a.g.e.*, s.3, Fedorowich; *a.g.t.*, s.248.

90 Docherty, *a.g.e.*, s.IVİ-183.

91 *Offical Year Book...*, 1930, s.84.

92 Johnson, *a.g.t.*,s.2.

Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Avustralya’da Gazilere Yönelik Uygulanan Asker İskân Programı Üzerine Bir Değerlendirme

idaresi konusunda beceri eksikliği, yetersiz danışmanlık hizmetleri, bina ve ekipman için yüksek fiyat talebi, 1920-1924 yılları arasında emtia düşüşleri, arazi kalitesinin düşük olması, ağır sermaye borçları, yüksek faiz, devlet-eyalet ilişkilerinde koordinesizlik, yetersiz çiftlik arazileri olarak sıralanmıştır⁹³. Federal hükümet ve eyalet hükümetleri arasında çıkar mücadelesi ve koordine eksikliği programın başarısızlığında önemli bir etken olmuştur⁹⁴. Bilhassa asker iskân yönetiminin âdemi merkezîyetçiliği federal hükümet ve eyalet arasında devamlı yetki alanı tartışmasına neden olmuştur⁹⁵. Programın beklenen hedefe ulaşamamasıyla ilgili olarak 1927’de açılan bir federal soruşturma, I. dönem asker iskân programının başarısızlığını araştırmış ama iskân edilenlerin başarısızlığını önlemede, bu çaba da sonuçsuz kalmıştır⁹⁶. Aslında K.Fedorowich’in bahsettiği üzere, 1920’lerde asker iskânının başarısız olmasının nedenlerinden biri de Avustralya’da 1920-1922 yılları arasında savaş sonrası şiddetli mali bunalımın⁹⁷ olmasıdır. Daha doğru tabirle, mali bunalımdan ziyade savaş sonrası enflasyonun en üst seviye de olmasıdır. Bu durum; arazinin, çiftlik hayvanlarının ve tarımsal makinelerin fahiş fiyatlı olmasına neden olurken, bu durum asker yerleşimcileri malî olarak hayli zorlamıştır. Yine aynı yıllarda temel ürünlerde keskin fiyat düşüşü, terhis olmuş asker yerleşimcilerin zaten yüzde yüz borçla başladıkları çiftçiliğe son vermelerine neden olmuştur. Yerleşimcilerin, çiftçilik konusunda bilgi eksikliğinden kaynaklı yetersizlikleri ve arazinin küçük olması da terhis olmuş asker yerleşimcilerin araziyi terk etmesine bir başka neden olmuştur⁹⁸. 1929 Büyük Buhran’ın ortaya çıkmasıyla, 1932’de ekonomik şartlar daha da ağırlaşmış ve bunun üzerine asker kökenli yerleşimcileri koruma kapsamında “Çiftçilere Yardım Kanunu” (Farmers’ Relief Act-1932) hükümet tarafından yasalaştırılmıştır. Diğer taraftan, 1943’de daha düşük bir kiralama sistemiyle, süresiz kiraya dönüştürülecek mülklerin tanınmasına imkân veren “Yakın Yerleşim Yasa Değişikliği” (Closer Settlement Amendment (Conversion) Act-1943) kabul edilmiştir⁹⁹.

Neticede, Avustralya’da asker iskânı uygulaması; savaşın sonucunda fiziksel ve psikolojik zararları düzeltmeyi söz veren bir programdır. Aynı zamanda iskân edilen gazi ve ailelerinin ekme parası kazanmasını ve eski ekonomik hayatlarına kavuşmalarını sağlamaya çalışan bir programdır. Ama ilk günden itibaren yerleşimciler borç yüküyle yüzleşmiştir. Uzun süreli geri ödeme yerleşimcilerin toprakları terk etmesiyle sonuçlanmıştır¹⁰⁰. Bununla birlikte 1916-1939 yılları arasında uygulanan programlar, Avustralya’da derin sosyal ve çevresel etkilerinin yanı sıra *başarısız ve felaketle* sonuçlanan bir iskân programı olarak nitelendirilmesine neden olmuştur¹⁰¹. Asker yerleşimi programı en azından kâğıt üzerinde mümkün görünüyordu. İlk bakışta her yerleşimci program hakkında iyimserdi ve

93 <https://www.archives.sa.gov.au/content/soldiersettlement0>(Erişim Tarihi:26.10.2018). <https://www.records.nsw.gov.au/archives/collectionsandresearch/guidesandindexes/soldiersettlement>(Erişim Tarihi:14.10.2018), “*Soldier Settlement...*” <http://guides.naa.gov.au/land-of-opportunity/chapter8> (Erişim Tarihi:26.10.2018).

94 Fedorowich, a.g.t.,s.246,261-275.

95 Fedorowich, a.g.t.,s.275.

96 “*Soldier Settlement...*” <http://guides.naa.gov.au/records-about-south-australia/chapter6/soldier-settlement.aspx>(27.10.2018).

97 Birinci Dünya Savaşı sonrasında, bilhassa 1920’lerde mali bunalımın olması hakkında. Kenneth Muir, *Australia’s Economic History*, Trocadero ebooks, 2013, s.21. Jeffrey Grey, *A Military History of Australia*, Cambridge University Press, 2008, s.122. Docherty; a.g.e.,s.300, Macintry, a.g.e.,s.172-173.

98 Fedorowich, a.g.e.,s.78-79, <https://amp.abc.net.au/article/6408988> (Erişim Tarihi:26.10.2018).

99 <https://www.records.nsw.gov.au/archives/collections-and-research/guides-and-indexes/soldiersettlement> (Erişim Tarihi:14.10.2018)

100 Scates, Oppenheimer, a.g.e., s.4.

101 “*Soldier Settlement...*” http://www.nma.gov.au/online_features/defining_moments/featured/soldier-settlement (Erişim Tarihi:13.10.2018), “*Soldier Settlement*” <http://guides.naa.gov.au/land-of-opportunity/chapter8> (Erişim Tarihi:26.10.2018). “*Soldier Settlement...*” <http://guides.naa.gov.au/records-about-southaustralia/chapter6/soldier-settlement.aspx> (27.10.2018).

çiftçi olmaya gönüllüydü, ancak programın başarısızlığı “kahramanlar için uygun toprak” programının ağır bir bedeli olmuştur¹⁰². 27 Mart 1931 yılında programın başlangıcından 15 yıl sonra Avustralya eyalet başkanları *Adelaide* şehrinde toplandı ve federal hükümet, asker iskân programının başarısız olduğunu duyurdu¹⁰³. II. Dünya Savaşından sonra programa talep daha az olmasına rağmen terhis olmuş asker iskân programı devam ettiğini görürüz. 1954’e kadar gazilerin çiftçi olmasına yardımcı olmak amacıyla ucuz mahiyette borç verilmesi uygulamasına 21.428 başvuru olmuş, bu başvuruların 15.950’nin talebi ilgili yönetim kademeleri tarafından kabul edilmiştir. Ancak genel olarak Avustralya’da terhis olmuş asker iskân programlarının, ekonomik ve çevresel etkileri göz önüne alındığında başarısızlıkla sonuçlandığı kanaati hâkim olmuştur¹⁰⁴.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra 1920’lerdeki asker iskân programının başarılı olduğu ancak alınacak önlemlerle geçmiş dönemin hatalarına düşülmemesi için 1945’de *Asker İskân Komisyonu* (The Soldier Settlement Commission-SSC) *Asker İskân Yasası 1945 (No.5107)* (The Soldier Settlement Act 1945-No 5107) kapsamında kurulmuş ve 1946’da faaliyete geçmiştir. Asker İskân Komisyonu’nun yetki ve işlevleri; yerleşim için uygun olduğu düşünülen arazileri incelemek ve raporlamak, asker yerleşimi için arazi edinimini tavsiye etmek, arazinin uygunluğunun belirlenmesine yardımcı olacak ilgili tüm defter ve kayırların tutulmasını sağlayacaktır. Ancak beklenen başarı olmamış, II. Dünya Savaşı sonrası kurulan komisyon ve iskân kanunları da asker iskânının başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. 1959’da Victoria Eyaleti II. Dünya Savaşı sonrası kurulan asker yerleşiminin sona erdiğini duyurmuş, 30 Kasım 1960’da programın sona erdiği resmî gazetede yayımlanmış, asker iskân programı 1961’de resmi olarak tüm özellikleriyle sona ermiştir¹⁰⁵.

2. Asker İskân Politikası ve Yeşil Devrim Karşılaştırması

Tarımsal reformları ve kalkınmayı gözeten iskân uygulamaları, iki dünya savaşı arasında pek çok ülkede değişik şekillerde tezahür etmeye başlamıştır. Bu uygulamaların en önemlilerinden birisi ise genel olarak akademik literatürde “Yeşil Devrim” adıyla anılan, toplumun genelini ilgilendiren toprak reformu öğelerinin ağır bastığı tarımsal kalkınma hamlesidir. Birinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında genellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanan programla, savaşın olumsuz etkilerini¹⁰⁶ iktisadi açıdan giderilmeye çalışılmıştır.

Malikâne yapısında büyük arazilerin, büyük toprak sahiplerinden alınarak köylülere dağıtılmasına dayanan program, büyük bir “toprak reformu” niteliğindedir. Finlandiya, Yunanistan, Litvanya, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya, Estonya ve Romanya’da uygulanan programla hedeflenen; köylünün toprak sahibi olması ve tarımda makineleşmeye gidilerek endüstrileşen tarımın ticarileşmesini sağlamaktır. Bu nedenle 1915’de başlayan uygulamalar, 1940’lı yıllara kadar devam etmiştir. Örneğin Çekoslovakya’da büyük

102 Scates, Oppenheimer, a.g.e., s.3-4.

103 a.g.e.,s.11.

104 Docherty, a.g.e., s.IVİ-183. Fedorowich, a.g.t., s.247.

105<https://researchdata.and.s.org.au/soldier-settlement-commission/492544>(ErişimTarihi:20.04.2019), Payton, Repat..., s.146.

106 Savaş sonrası Orta ve Doğu Avrupa’da siyasi, iktisâdi ve toplumsal sorunlar özetle şöyledir. 1.Yiyecek üreticisi veya asker olarak köylünün savaşmaya ve tarım yapmaya ikna edilmesi ve ödül olarak toprak vaadiyle toprağa tekrar bağlanması gerekiyordu. 2. Geri dönen askerlerin düşünülmesi gerekiyordu. 3. Savaşın ortaya çıkardığı altı yeni devletin iktisadi ve toplumsal yapılarını belirlemeleri gerekiyordu ve bu yapı baskın bir biçimde kırsalda yoğunlaşıyordu. 4. Birçok hükümet, ülkenin işgali sırasında yabancı aristokrasinin eline geçmiş olan toprakları tekrar ele geçirdi ve bu durum yeni hükümetler için toprak reformu demektir. Herbert Heaton, Avrupa İktisat Tarihi, Çev.: M. Ali Kılıçbay, Osman Aydoğuş, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005, s.406-407.

Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Avustralya’da Gazilere Yönelik Uygulanan Asker İskân Programı Üzerine Bir Değerlendirme

malikânelere ait 10.000.000 akrelik toprağın 3.000.000’u ekilebilir araziyi içeriyordu ve bu arazinin dörtte biri sahiplerine bırakıldı. 1929 yılına kadar 1.900.000 akrelik toprak, satın alınmak suretiyle köylülere tahsis edildi. Çekoslovakya Hükümeti, tarımsal donanım ve edevat için borç para verdi. Tarımsal uygulamaların başarılı olması için kırsal eğitimi adı altında uygulamalı eğitim programları hayata geçirildi. Bu eğitim programları kapsamında, halk liseleri kuruldu ve kırsala gezici öğretmenler gönderildi. Litvanya’da 1928’e kadar 100.000 işletme kuruldu ve 1914’te köylünün elindeki toprak yüzde 40’iken, 1928’de köylünün sahip olduğu arazi yüzde 80’e ulaştı. O dönemde Danimarka, tarımda ticarileşmeyi sağlayan önemli bir ülke olduğu için Litvanya’ya Danimarkalı tarım uzmanları getirildi ve kooperatifçilik önem kazandı. Estonya ve Litvanya’da birçok işletme kurulmakla birlikte Finlandiya’da benzer program kapsamında, 100.000 işletme açıldı. Yunanistan; kilise, devlet ve özel mülkiyetin sahip olduğu 145.000 işletmeyi program kapsamında faaliyete geçirdi. Romanya, işletmelerin kurulması ve işlevselliği açısından en ileri konumda olan devlet olarak, programın en başarılı olduğu ülke olarak görüldü. Ancak 35.000 civarında büyük malikâneyi parçalayan bu hareketin tamamı, ekonomik güdülerden çok siyasileştiği ve toplumsal güdülere hizmet ettiği için başarısız oldu. Toprak, onu en iyi kullanabilecek olana değil, en az sahip olana verildi. Tarımsal endüstri iktisadi üzerine çalışılmadan, üstün körü uygulandığı için başarısızlık kaçınılmaz oldu. Toprağın yeni sahiplerinin, sermayeleri ya hiç yoktu ya da azdı. Bu nedenle toprak baronlarından alınan arazilere yerleştirilen köylülere, zirai donanım ve işletme sermayesi verilmek üzere İsveç ve ABD’den yüksek faizli borç alındı ve 1929 Ekonomik Krizi’yle bu borçlar hükümet ve köylüler için ağır yük haline dönüştü. Büyük malikânelerin ortadan kalkması, ücretli işçi talebini sona erdirdi. Köylü, toprak sahip olamadığı gibi işsiz de kaldı. Köylü, borçların taksitini ödemek ve ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla çalıştığı için reformlar, ticarileşen tarıma dönüşmedi. Hükümetler, mevcut büyük malikâneleri toprak reformu programları içerisinde köylüye dağıtırken, dağınık toprakları birleştirme amacını da yerine getirmek istediler. Ancak hükümetler, toprakları istenilen düzeyde birleştiremediği için program da genel manada tüm bu sebeplere bağlı olarak başarısızlıkla sonuçlandı¹⁰⁷.

Aslında programın başarılı (kooperatifçiliğin gelişimi, topraksız köylünün toprak sahibi olması gibi) pek çok yönü olmasına rağmen, başarısızlıkla sonuçlanmasının birkaç önemli nedeni vardı. Öncelikle iki savaş arası dönemde dünyada özellikle endüstrileşmiş batı toplumlarında, siyasi ve toplumsal huzursuzluklar sınıf özelinde şiddetlenmişti. Bilhassa Almanya, Fransa ve İngiltere arasında Birinci Dünya Savaşı’nda tamamlanmamış askerî, siyasi ve ekonomik uzlaşmazlıklar, toplumsal huzursuzluğun siyasi ve iktisâdi olarak temel sebebi olarak varlığını sürdürüyordu. Bu huzursuzluklar teritoryal imparatorluklardan, etnik temelde henüz bağımsız olmuş ve toprak reformları emekleme aşamasında olan Orta ve Doğu Avrupa devletlerini de derin biçimde etkilemekteydi. Politik ve iktisâdi dalgalanmalar, toplumsal buhranları da beraberinde getirmişti. II. Dünya Savaşı öncesinde *1929 Ekonomik Buhranı*, endüstrileşmiş batı devletlerinde başlamış ve küresel ölçekte dünyayı etkilemişti.

Orta ve Doğu Avrupa’da uygulanan Yeşil Devrim, Avustralya ve Kanada’da uygulanan programa benzer özellikler ihtiva etse de (tarım ve hayvancılık eğitimi, düşük ücretli toprak dağıtımı), özelde sadece terhis olan askerleri değil, savaş sonrası ulusal çapta tüm köylü sınıfına yönelik ticari tarım özellikleri taşıması nedeniyle, geneli ilgilendiren bir toprak reformu özelliği taşımıştır. Avustralya ve Kanada’da, yabancı aristokrasinin elinden alınmış toprakların dağıtılması ya da paylaşılması gibi bir husus ya da parçalanmış teritoryal bir imparatorluğun farklı etnik yapısına sahip bir devlet özelliği taşımamaktadır. Doğal olarak

107 Heaton, a.g.e., s.407-409.

Avustralya’da asker iskânı, terhis edilmiş askerlerden oluşan özel bir kitleyi ilgilendiren, kırsalda iskân etme amacı taşıyan bir uygulamadır. Boş kalmış kamu topraklarının işlenmesi, iskâna açılması, gazi ve ailelerinin iş edinimiyle ülke ekonomisine artı değer katması amaçlanmıştır. Yeşil devrim programı; kiliseye, kraliyete, yabancı soylulara ait malikânelere el konulması ve özel mülkiyet hakkına saygıdan yoksun olması gibi özellikleri itibarıyla, Avustralya ve Kanada’da terhis olmuş asker programından oldukça farklı bir tarımsal kalkınma uygulamasıdır.

Sonuç itibarıyla farklı yapısal öğelerden oluşması sebebiyle aynı düzlemde kıyaslamamız mümkün değildir. Uygulamalar, temelde birbirinden amaç bakımından keskin çizgilerle birbirinden ayrılan özelliğe sahiptir. Yeşil devrim uygulaması temel amacı itibarıyla bir *toprak reformudur*, oysa asker iskân programı toplumun belirli bir kesimini ilgilendiren yerleşim uygulamasıdır. Ancak iki programında Birinci Dünya Savaşı sonrası hemen hemen aynı döneme rastlayan süreçte, farklı amaçlar ve yollar takip eden *toprak temelli kalkınma girişimi* olması nedeniyle ve birbirinden esinlenmiş uygulamaların olabileceği de göz önünde bulundurularak konu kapsamında analiz edilmiştir.

SONUÇ

Asker iskân programı, öncelikle dünya sosyal ve askerî tarihi açısından yeni bir olgu değildir. Avrupa’da benzer yöntemlerle Roma İmparatorluğu’nda uygulanmış ve programın ilk öncülü olmuş, müteakibinde XVIII. ve XIX. yüzyıllar arasında Fransa’nın ve Büyük Britanya İmparatorlukları kolonilerini daha istikrarlı yönetebilmek amacıyla başvurduğu yerleşim uygulaması olmuştur. Özellikle Büyük Britanya kolonilerinin XX. yüzyılda bağımsızlıklarını kazanmasıyla birlikte ortaya çıkan Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi devletler savaş sonrası Britanya tipi asker iskân modelini uygulamaya devam ettirmişlerdir. Avustralya bağımsızlığını 1901’de kazanmasının hemen ardından, 1914’de Birinci Dünya Savaşına Büyük Britanya’yla birlikte katılmıştır. Avustralya, savaş henüz devam ederken, ilk önce eyalet, sonrasında tüm ülke çapında asker iskân programını gerekli yasal düzenlemeleri yaparak uygulamaya koymuştur. Dolayısıyla program, Kıta Avustralya’sında ilk defa uygulanmıştır.

Avustralya’da asker iskân programıyla, öncelikle “savaş sonrası enflasyon temelli” ekonomik baskının, iskân ve istihdam yöntemiyle tarım modeli iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Böylece, uçsuz bucaksız Avustralya kamu topraklarının özel mülkiyete dönüşümü desteklenerek, arazinin ekilebilir hale getirilmesiyle, ülke ekonomisine katkı sağlaması öngörülmüştür. İkinci olarak, savaş sonrası siyasi, sosyal ve ekonomik yönden oluşabilecek iç huzursuzluğun önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Üçüncü olarak, askerleştirilmiş sivillerin savaş süresince ve sonrası yurda dönüşte yaşayacağı bireysel ve toplumsal travmaların rehabilite edilmesi amaçlanmıştır. Dördüncü olarak, Büyük Savaş’ta oluşan Anzak teriminin savaş sonrası siyasi elitler tarafından sahiplenilmesiyle birlikte, sosyal ve siyasi açıdan Anzak kavramının toplum tarafından içselleştirilmesi, dolaylı olarak da milli bilincin kökleşmesi hedeflenmiştir. Böylece programın uygulanmasında, başta amaç dâhilinde olmasa da apolitik gazi derneklerinin muhafazakâr tabanlı bir siyasi yöne kanalize olmasına yardımcı olmuş, gelişen süreçte siyasallaşan program, her ne kadar çevresel ve iktisadi yönden başarısız olduğu düşünülse de siyasiler açısından başta muhafazakârlaşan gazi dernekleri vasıtasıyla oy potansiyeline dönüşmesi uzun vadede planlanmıştır. Diğer yandan, programla Avustralya’nın önemli ve temel ihtiyacı çevresinde kenetlenmiş, bütünleşmiş “değer” meydana getirerek, programın kurumsallaşması planlanmıştır. Sömürgelerde ve kolonilerde ulus kimliklerin doğal yollardan edinilmediği,

Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Avustralya’da Gazilere Yönelik Uygulanan Asker İskân Programı Üzerine Bir Değerlendirme

toplumsal aidiyetlerle oluşturduğu gerçeğinden yola çıkarak Anzak kimliği, geri dönen asker kimliği bağlamında dönemin siyasi elitleri tarafından sahiplenilmiş, asker iskân programı örneğinde olduğu üzere sosyal bir devlet anlayışıyla yeniden kimliklendirilmiştir. Terhis olmuş asker yerleşim programı kapsamında dönemin politik entelektüelleri tarafından sahiplenilmesi, Anzak-asker kavramını Avustralya kültürel ögesinin merkezine yerleştirmiş ve ortak amaca katılımı sağlayacak hedefleri tespit etmiştir.

Avustralya’da Anzak kavramı, Avustralya milli bilincinin oluşumunda çok önemli bir yer teşkil eder. Dolayısıyla Avustralya askerinin ülkeye dönüşte ortaya çıkardığı kimlik oluşumu, ulusal çapta değerlendirildiğinde, mitsel kahraman boyutunda sembolize edilir. Ancak Avustralya’nın savaş sonrasında zaten seyrek olan nüfusunun¹⁰⁸, özellikle işgücü olarak görülen erkek genç nüfusun ölmüş ya da sakat kalmış olması¹⁰⁹ tarım ve hayvancılığa dayalı¹¹⁰ Avustralya ekonomisine ağır bir darbe indirmiştir. Bu kapsamda Avustralya Federal Hükümeti ve eyalet yetkilileri sosyal devlet anlayışı kapsamında ekonomik ve sosyal refahı arttırıcı, kayda değer tedbirler almışlardır. Yasalaşan uygulamaların uzun vadede Avustralya’da başarılı olup olmadığı, akademik literatürde bir tartışma konusu olmuş olsa da Avustralya’nın Birinci Dünya Savaşı ortasında uygulamaya koyduğu plan, “sosyal devlet anlayışı” açısından büyük bir önem taşımıştır. Avustralya’nın Birinci Dünya Savaşı’ndan II. Dünya Savaşı’na (1916-1936) kadar olan süreçte ele aldığı “Terhis Olan Askerin İskânı” konusu, bazı olumsuz sonuçlarına rağmen Avustralya’da “vatandaş” olgusu kapsamında “askerin” değerli kılınması, yüceltilmesi, sahiplenilmesi ve yurttaş profilinin idealize edilmesi açısından Avustralya toplum yapısına önemli bir katkı sağlamıştır. Avustralya’nın ulus inşa sürecinde asker iskân programı, Anzak mitini toplumsal ve siyasal çemberin merkezine yerleştirerek, toplumsal dayanışmayı sağlamlaştırması açısından Avustralya sosyalizasyonuna katkısı önemli olmuştur. Efsaneleşen asker (Anzak) kavramı, homojenleşen bir süreklilikte ve ideolojik bir düzlemde, Avustralya toplumunda “biz” ögesini geliştirmiştir.

Avustralya’da Anzak-asker miti kavramı temelinde şekillenen asker iskân programı gibi uzun soluklu programlar, toplumsal uzlaşa kültürünü güçlendirmiştir. Ulus olma bilinci ediniminde; askerin “kahraman” figürünü Avustralya toplumsal merkezine yerleştirirken, Anzak-asker figürünü güçlendirmiştir. Asker-vatandaş bütünleşmesinin iyi bir örneğini temsil eden program, toplumun uzlaşa kültürünü geliştiren bir süreci temsil etmiştir. Aslında program, o dönemde muhalefette bulunan Avustralya muhafazakâr partilerinin, Avustralya İşçi Partisi’nin artan Bolşevik eğilimini ve işçi sınıfını dizginlemek, ulusal gelişimi artırmak için vatanseverlik manivelasını kullanarak politikayı dizaynı olarak da yorumlanabilir.

Program kapsamında Avustralya’da savaş sonrası askerî kayıplar, siyasi ve ekonomik nedenler öne sürülerek toplumsal bir huzursuzluğa neden olmamıştır. Avustralya’da 1916’dan 1945 sonrasına kadar tarımsal temelli programla, gerçek anlamda iskân ve istihdam problemi çözülememiştir. Programın ekonomik, bireysel ve öngörülemez nedenlerden (federal hükümet ile eyalet hükümetlerinin çekişmesi, siyasi güvensizlik)

108 Avustralya’nın 1914 yılında 4.948.990 olan nüfusu, 1918’de 5.029.403 olmuştur. Australian Bureau of Statistics, Australian Historical Population Statistics-2014, <https://www.abs.gov.au> (Erişim Tarihi: 12.10.2019).

109 Birinci Dünya Savaşı’nda Avustralya askerinin 59.342’i ölmüş, 152.171’i yaralanmış 120.267’i fiziksel olarak sakat kalmıştır. Barbara E.West, A Brief History of Australia, Facts on File Inc., 2010, s.108. II. Dünya Savaşı bittiğinde Avustralya Ordusu’nda kadın-erkek 396.661 asker görev almış, 33.826’i ölmüş, 180.864’ü yaralanmış, 23.059’u esir düşmüştür. Docherty, a.g.e., s.316.

110 Avustralya 1960’lara kadar kırsal temelli ekonomi olarak nitelendirilen tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Docherty, a.g.e., s.183.

ötürü başarısız olması nedeniyle, gazilerin sivil hayata uyum sağlaması ve ekonomik sorunlara çözüm bulamaması düşünüldüğünde, programın başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü pek çok gazi ve aileleri verilen toprakları terk etmiştir. Programın başarısızlığı da genel olarak, bu temel düzlemde değerlendirilmiştir. Ancak programın başarısızlığı, küresel düzeyde teknolojik gelişmeler ve hızla şehirleşmenin yaşanmasıyla da doğru orantılı olarak, Avustralya’da iktisadi olarak yapısal değişimlere neden olmamıştır. Anzak kavramı temelinde Avustralya askerinin, Avustralya toplumunda yüceltirilmesi ve ulusal bilincin yerleşmesinde ki katkısı 1970’li yıllara kadar Avustralya’da toplumsal ve siyasi merkezde artan önemiyle devam etmiştir. Programın siyasiler tarafından politik çekişme haline getirilmesi, başta Avustralya’nın etkin gazi derneklerinin de muhafazakâr biçimde siyasallaşmasına neden olmuştur. “White Australia” terimiyle ifade bulan Avustralya ırkçılığı, XIX. yüzyılda Britanyalı göçmenlerin Avustralya’ya yerleşimini desteklemiştir. Bu durum Avustralya’nın sarı tehlike olarak tanımladığı Asyalıların tehdit olarak görmesidir. XX. yüzyılda muhafazakâr partiler tarafından destek bulan siyasi görüş, savaş sonrasında savaş karşıtı Avustralya İşçi Partisi’nin savaş döneminde destek bulmasıyla, Avustralya’da yeni siyasi kriz, kızıl tehlike hâline dönüşmüştür. Dolayısıyla siyasi hizipleşme, asker iskân programının çevresinde oy kaybı güdülererek siyasileşmiş, keskinleşmiş ve programın başarısız olmasında önemli bir rol oynamıştır.

Programın başarısız olmasında, tahsis edilen toprağı “terhis olmuş askerlerin ve ailelerin” terk etmesi ana neden olarak gösterilmektedir. Bu tez temel düzlemde doğrudur ancak eksiktir. Küresel çapta ekonomik gelişmeler (1929 Ekonomik Buhranı), teknolojik değişimler, kırdan kente göç olgularının yanı sıra yerel düzeyde meydana gelen malî, siyasi ve sosyal pek çok neden, programın başarısızlığına katkı sağladığı da bir gerçektir. Dünyada yaşanan teknolojik gelişmeler ışığında, devletlerin sanayileşme modelini benimsemesi ve sanayileşmeyle doğru orantılı gelişen şehirlerin cazibe merkezi olması, Avustralya’da tarım temelli bir iskân ve istihdam programının uygulamaya geçmesi, yapısal olarak büyük farklılaşma beklenilmesi dönemin küresel ruhuna uygun değildir. Bu nedenle programın, çağın değişim beklentisiyle de uyumsuz olması, programın başarısızlığında önemli bir etkidir. Program, politikacılar tarafından ekonomik, siyasi ve sosyolojik nedenlere dayandırılarak uygulamaya konulmuş, iki dünya savaşı arası dönemde iktisadi ve çevresel başarısızlığı vurgusuna rağmen, bilhassa Avustralya’nın siyasi ve toplumsal yapı gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Avustralya’nın iktisadi, politik ve toplumsal değişim süreci bağlamında, devlet ve toplumun “çift taraflı yumuşak bir geçiş dönemini” temsil etmiştir.

Sonuç olarak, değerlendirmede ele alınabilecek diğer bir husus ise devlet mülkiyetinde bulunan toprakların asker yerleşimcilere kiralanması veya özel mülkiyete dönüşmesi süreci, gazi yerleşimcilerin arasında menfaat ilişkilerine dayanan yeni grup bağlılıkları geliştirememiştir. Bunun temel sebebi, yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir yapılanmanın (kurumsallaşmanın) politize olmuş federal-eyalet hükümetleri arasında çekişmelerin olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumun ve askerinin böyle bir program isteği olmamıştır. İç dinamiklerin talep etmesinden ziyade federal hükümet veya eyalet hükümetlerinin mevcut koşulları değiştirme amaçlı eğiliminin bir sonucu olarak siyasileşen program, kendi içinde kademelenmesini de gerçekleştirilememiş olması programın başarısız olmasında bir başka neden olmuştur.

KAYNAKÇA

I.Gazeteler

Townsville Daily Bulletin

The Horsham Times

The Telegraph

The Mercury

II.Dergi

Anzac Bulletin

III.Resmi Yayınlar

- 1.*Official Year Book of the Commonwealth of Australia No:9-1916*, Editor: John Stonham (1916), Commonwealth Bureau of Census and Statistics, Melbourne.
- 2.*Official Year Book of the Commonwealth of Avustralya No:16-1923*, Editor: John Stonham (1923), Commonwealth Bureau of Census and Statistics, Melbourne.
- 3.*Official Year Book of the Commonwealth of Avustralya No:23-1930*, Editor: John Stonham (1930), Commonwealth Bureau of Census and Statistics, Melbourne.
- 4.*Australian Bureau of Statistics, Australian Historical Population Statistics-2014*,<https://www.abs.gov.au>(Erişim Tarihi:12.10.2019).

IV.Kitaplar ve Makaleler

- 1.CONNOR, John (2011), *Anzac and Empire: George Foster Pearce and Foundation Australian Defence*, Cambridge University Press.
- 2.DOCHERTY, James C.(2007),*Historical Dictionary of Australia*, The Scarecrow Press.
- 3.HEATON, Herbert (2005),*Avrupa İktisat Tarihi*, Çev.: M. Ali Kılıçbay, Osman Aydoğuş, Paragraf Yayınevi, Ankara.
- 4.GREY, Jeffrey (2008),*A Military History of Australia*, Cambridge University Press.
- 5.FEDOROWICH, Kent; “Ex-services and the Politics of Soldiers Settlement in Canada and Australia(1915-1925)”,*War&Society*,<http://dx.doi.org/10.1179/072924702791201917>.
- 6.MACINTRY, Stuart (2009),*A Concise History of Australia*, Cambridge University Press.
- 7.MUIR, Kenneth (2013),*Australia’s Economic History*, Trocadero ebooks.
- 8.POWELL, Joseph Michael (1991),*An Historical Geography of Modern Australia: The Restive Fringe*, Cambridge University Press.
- 9.SCATES, Bruce; Melanie Oppenheimer (2016),*The Last Battle: Soldier Settlement in Australia 1916-1939*, Cambridge University Press.
- 10.WEST, Barbara E. (2010),*A Brief History of Australia*, Facts on File Inc..

V.Tezler

- 1.FEDOROWICH, E.K.(1990), “Foredoomed to Failure; The Resettlement of Ex-Servicemen in the Dominions 1914-1930”, *The University of London*, Thesis Doctor of Philosophy, London.
- 2.JOHNSON, Murray David(2002), “Honour Denied: A Study Soldier Settlement in Queensland 1916-1929”, *The University of Queensland*, Thesis Doctor of Philosophy, Melbourne.

VI. İnternet

1. "FenianRaids" <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/fenianraidseditorial> (Erişim Tarihi: 26.10.2018).
2. "From Gallipoli to Australian Farms: Soldier Settler Success and Failure and Contribution to the Future of Agriculture" <http://www.abc.net.au/news/rural/20150423/remembering-soldiersettlersawindowtoagricultural-past/6408988> (Erişim Tarihi: 11.10.2018).
3. "Soldier Settlement Scheme", 22.02.2017, <http://anzaccentenary.sa.gov.au/story/soldiersettlementscheme> (Erişim Tarihi: 14.10.2018).
4. "Soldier Settlement: 1916 Federal-State Agreement for Soldier Settlement" http://www.nma.gov.au/online_features/defining_moments/featured/soldier_settlement (Erişim Tarihi: 13.10.2018).
5. "Land fit for Heroes? A History of Soldier Settlement in New South Wales-1916-1939" <https://soldiersettlement.records.nsw.gov.au> (Erişim Tarihi: 26.10.2018).
6. "Soldier Settlement" <http://guides.naa.gov.au/land-of-opportunity/chapter8> (Erişim Tarihi: 26.10.2018).
7. "Soldier Settlement", <http://guides.naa.gov.au/recordsaboutsouthaustralia/chapter6/soldiersettlement.aspx> (Erişim Tarihi: 27.10.2018).
8. "The Closer Settlement Act 1904" <http://wyndhamhistory.net.au/items/show/1255> (Erişim Tarihi: 14.10.2018).
9. <http://guides.sl.nsw.gov.au/c.php?g=671848&p=4728733> (Erişim Tarihi: 25.10.2018).
10. <https://www.archives.sa.gov.au/content/soldier-settlement> (Erişim Tarihi: 26.10.2018).
11. <https://www.records.nsw.gov.au/archives/collections-and-research/guides-and-indexes/soldiersettlement> (Erişim Tarihi: 14.10.2018).
12. <http://guides.naa.gov.au/land-of-opportunity/chapter8> (Erişim Tarihi: 26.10.2018).
13. [https://ipfs.io/pfs/wiki/Acre_\(ölçü\)](https://ipfs.io/pfs/wiki/Acre_(ölçü)) (Erişim Tarihi: 14.06.2019).
14. https://lpi.nsw.gov.au/land_ownership/crown_land (Erişim Tarihi: 10.10.2019).
15. <https://www.awm.gov.au/articles/arwar/first-world-war> (Erişim Tarihi: 11.01.2018).
16. <https://www.sinnfein.ie> (Erişim Tarihi: 14.10.2018).
17. <https://www.awm.gov.au/articles/encyclopedia/gallipoli/fatalities> (Erişim Tarihi: 11.01.2018).

VII. Sözlükler

1. <https://www.britannica.com/topic/crown-land> (Erişim Tarihi: 10.10.2019).
2. <https://britannica.com/place/Murray-River> (Erişim Tarihi: 10.10.2019).
3. <https://researchdata.ands.org.au/soldier-settlement-commission/492544> (Erişim Tarihi: 20.04.2019).